Αρχαία Ελληνικά
Φιλοσοφικός Λόγος

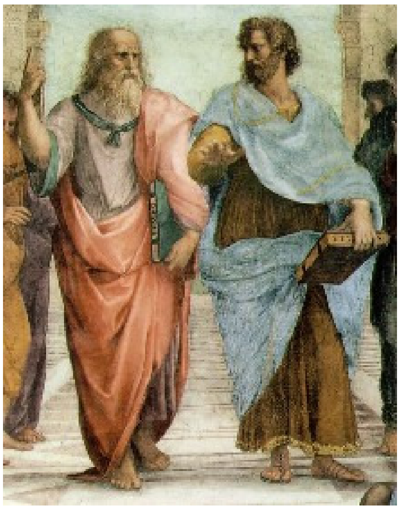

Αριστοτέλους «Ηθικά Νικομάχεια»

- ✓ Ερωτήσεις εισαγωγής
- ✓ Κείμενο-Μεταφράσεις
- ✓ Ερμηνευτικά σχόλια
- ✓ Ερωτήσεις από πανελλήνιες εξετάσεις
- ✓ Ερωτήσεις του ΚΕΕ

με βάση την ύλη του σχολικού εγχειριδίου

Γ΄ Λυκείου – Θεωρητική Κατεύθυνση

Επιμέλεια ύλης : Πετρά Χριστίνα

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ – ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ 3

Ενότητα 1η: 3

Ενότητα 2η 5

Ενότητα 3η 6

Ενότητα 4η 8

Ενότητα 5η 9

Ενότητα 6η 10

Ενότητα 7η 11

Ενότητα 8η 14

Ενότητα 9η 15

Ενότητα 10η 16

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ –ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ 19

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ 25

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ – ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ

Ενότητα 1η:

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις ἄνω ῥιπτῶν,οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθείη. οὔτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Δύο ειδών είναι λοιπόν η αρετή, η διανοητική και η ηθική.
Η διανοητική αρετή κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία χρωστάει τη γένεσή της και την αύξησή της, γι 'αυτό και εκείνο που χρειάζεται είναι η πείρα και ο χρόνος, ενώ η ηθική είναι αποτέλεσμα συνήθειας και το ίδιο της το όνομα, άλλωστε, μικρή μόνο διαφορά παρουσιάζει από τη λέξη έθος. Αυτό ακριβώς κάνει φανερό ότι καμία ηθική αρετή δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως' Πραγματικά, δεν υπάρχει πράγμα εφοδιασμένο από τη φύση με κάποιες ιδιότητες, που να μπορείς να το συνηθίσεις να αποκτήσει άλλες ιδιότητες. Για παράδειγμα η πέτρα : καμωμένη από τη φύση να πηγαίνει προς τα κάτω, δεν είναι δυνατό να συνηθίσει να πηγαίνει προς τα πάνω,έστω κι αν χιλιάδες φορές προσπαθήσει να της το μάθει κανείς πετώντας την ξαναπετώντας την προς τα πάνω' ούτε η φωτιά μπορεί να συνηθίσει να πηγαίνει προς τα κάτω' γιατί δεν υπάρχει πράγμα καμωμένο από τη φύση να συμπεριφέρεται με ένα ορισμένο τρόπο. Συμπέρασμα : οι αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως – ούτε όμως και είναι αντίθετη προς τη φύση μας η γέννησή τους μέσα μας. Η φύση μας έκανε επιδεκτικούς στις αρετές, τέλειοι όμως γινόμαστε με τη διαδικασία του έθους.

<u>Σχόλια:</u>

Θέμα : η διάκριση των αρετών σε διανοητικές και ηθικές και η θέση ότι τις ηθικές αρετές δεν τις έχουμε εκ φύσεως, αλλά τις κατακτούμε με τη διαδικασία του εθισμού.

Δομή : Διανοητική αρετή : γένεση, επαύξηση, όροι
Συσχετισμός με το έθος
Διαχωρισμός από το φύσει
Ενίσχυση της θέσης με παραδείγματα (με την πέτρα, με τη φωτιά)
Γενίκευση παραδειγμάτων
Γενικό συμπέρασμα : Από τη φύση του ο άνθρωπος είναι επιδεκτικός στην ηθική αρετή.

- Αρχικά διακρίνει τις αρετές σε δύο είδη, διανοητική και ηθική.
- Η διανοητική αρετή στηρίζει κατά κύριο λόγο τη γέννησή της και την επαύξησή της στη διδασκαλία.
- Η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα εθισμού και δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως.
- Τίποτε από όσα υπάρχουν εκ φύσεως δεν μπορεί να αποκτήσει με εθισμό μια άλλη ιδιότητα (π.χ. πέτρα, φωτιά)
- Οι ηθικές αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με αυτήν.
- Οι άνθρωποι έχουμε από τη φύση μας την ιδιότητα να δεχτούμε τις ηθικές αρετές, ενώ τελειοποιούμαστε σε αυτές με τον εθισμό.
- Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη εδώ είναι συνοπτικά ο εξής:

Π1:Τα εκ φύσεως(όπως η πέτρα και η φωτιά) δεν αλλάζουν συμπεριφορά με τη συνήθεια(το έθος).(« οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται»)

Π2: Η αρετή είναι εξ έθους («ἡ δ’ ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται»)

Άρα: Η αρετή δεν είναι εκ φύσεως – ούτε βέβαια είναι παρά φύσιν(«οὔτ’ ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταὶ»).

- Η αρετή δεν εξαντλείται στην σφαίρα του λόγου. Η γνώση δεν είναι αρετή. Η γνώση είναι το καθ'όλου (το καθολικό, έχει σχέση με το γενικό, όταν μπορεί κάτι να εξηγηθεί με γενικούς νόμους). Η αρετή είναι το καθ'έκαστον, έχει σχέση με το συγκεκριμένο.
- Αντίθεση με τον Σωκράτη «ουδείς εκών κακός» (= κανείς δεν είναι κακός με τη θέλησή του) Εδώ όλα είναι σύμφωνα με τη λογική.
- Και στον Πλάτωνα συναντούμε την ίδια διδασκαλία, ότι η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα συνήθειας. Λέει μάλιστα ο Πλάτωνας ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει κάποια χαρακτηριστικά από τα πρώτας στάδια της ανάπτυξής του.
- Η αρετή είναι για άλλους φύσει(δεν εξαρτάται από εμάς, για άλλους έθει (με τον εθισμό, όπως εδώ ο Αριστοτέλης)και για άλλους διδαχή(δεν είναι δηλαδή για όλους). Αριστοτέλης εδώ απορρίπτει την αριστοκρατική ατνίληψη ότι τις αρετές ο άνθρωπος τις έχει από τη φύση του ή όχι, άρα ότι δεν μπορούμε να τις αποκτήσουμε στην πορεία της ζωής μας· ο Αριστοτέλης προσπαθεί να αποδείξει το ακριβώς αντίθετο.
- Ο Αριστοτέλης, όπως θα δούμε να κάνει και παρακάτω, χρησιμοποιεί παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, εδώ την πέτρα και τη φωτιά, για να ενισχύσει το συλλογισμό του και να γίνει πιο κατανοητός.
- Πρωταγόρας : ο άνθρωπος είναι εν δυνάμει πολιτικό ον.

Ενότητα 2η

ἔτι ὅσα μὲν	Επίσης: Για καθετί
φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς	που το έχουμε από τη φύση,
δυνάμεις τούτων πρότερον	πρώτα έχουμε τη δυνατότητά του να
κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς	ενεργήσει· στην ενέργεια την ίδια
ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ	φτάνουμε ύστερα (το πράγμα
τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ	γίνεται φανερό στις αισθήσεις μας·πραγματικά,
ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις	τις αισθήσεις της όρασης ή της ακοής δεν τις
ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις	αποκτήσαμε έχοντας δει ή έχοντας ακούσει
ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν	πολλές φορές,αλλά αντίθετα:
ἔχοντες ἐχρησάμεθα οὐ	έχοντάς τες τις χρησιμοποιήσαμε· δεν
χρησάμενοι ἔσχομεν χρησάμενοι	τις αποκτήσαμε με τη χρήση)·
ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς	τις αρετές όμως
λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες	τις αποκτούμε αφού πρώτα τις εφαρμόσουμε
πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν	στην πράξη — όπως ακριβώς γίνεται και στις
ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ	άλλες τέχνες· τα πράγματα δηλαδή που πρέπει
μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα	πρώτα να τα μάθουμε προτού αρχίσουμε να τα
ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον	κάνουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα· π.χ.
οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι	οικοδόμοι γίνονται χτίζοντας σπίτια,
γίνονται καὶ κιθαρίζοντες	κιθαριστές παίζοντας κιθάρα·
κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν	με τον ίδιο τρόπο γινόμαστε:
δίκαια πράττοντες δίκαιοι	δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις,
γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα	σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις,
σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα	ανδρείοι κάνοντας
ἀνδρεῖοι.	ανδρείες πράξεις.

<u>Σχόλια:</u>

Θέμα : ο τρόπος με τον οποίο καλλιεργείται και πραγματώνεται η ηθική αρετή.

Δομή : Αναφορά στα φύσει με παραδείγματα (αισθήσεις όρασης και ακοής)
Θέση ότι στις ηθικές αρετές προηγείται η ενέργεια της δύναμης
Ενίσχυση επιχειρήματος με παραδείγματα οικοδόμου και κιθαριστή
Συμπέρασμα

- Στην ενότητα αυτή επιχειρεί ο Αριστοτέλης να αποδείξει με έναν ακόμη συλογισμό ότι η ηθική αρετή δεν υπάρχει μέσα μας εκ΄φύσεως, αλλά ότι είναι αποτέλεσμα συνήθειας.
- Στο νέο του επιχείρημα θα στηριχτεί στη, θεμελιώδη στη φιλοσοφία του, διάκριση των έννοιων δύναμις - ἐνέργεια. Δύναμις είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η ἐνέργεια είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία από την πρώτη. Εδώ συνδέει τάς δυνάμεις με το πρότερον και τάς ἐνεργείας με το ὕστερον, εννοώντας ότι οι δυνάμεις έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι τῶν ἐνεργειῶν.

- Σχετικά με όσα έχουμε μέσα μας από τη φύση, (π.χ. αίσθηση όρασης και ακοής) προηγείται η ύπαρξή τους και ακολουθεί η ενέργεια, η χρήση τους.
- Δεν συμβαίνει το ίδιο και με τις αρετές, που η ηθική πράξη προηγείται της απόκτησης της ηθικής αρετής. Δεν τις έχουμε εκ φύσεως τις ηθικές αρετές, αλλά τις αποκτούμε με την πράξη, την επανάληψη.
- Επιχείρημα Αριστοτέλη :

Π1: Στα φύσει προηγείται η δυνατότητα της ενέργειας(« ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα»).

Π2: Στις αρετές προηγείται η ενέργεια της δυνατότητας(«τὰς δ΄ ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον»).

Άρα : οι αρετές δεν είναι φύσει - ούτε βέβαια και παρά φύσιν.

- Όσα πρέπει να μάθουμε να τα κάνουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα. (π.χ. γινόμαστε δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις κτλ.)
- Την ίδια άποψη, ότι η τέχνη κατακτάται με την εξάσκηση, συνατάμε και στον Πλάτωνα, ο οποίος μάλιστα λέει ότι και το ομαδικό παιχνίδι είναι μια μορφή εξάσκησης για την τέχνη που το παιδί προορίζεται να ασκήσει στο μέλλον.

Ενότητα 3η

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθούς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ΄ ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἁμαρτάνουσιν,καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

Την επιβεβαίωση μας την προσφέρει και αυτό που γίνεται στις πολιτείες· πραγματικά, οι νομοθέτες κάνουν καλούς τους πολίτες τους ασκώντας τους να αποκτούν τις συγκεκριμένες συνήθειες — αυτή είναι η θέληση του κάθε νομοθέτη, και όσοι δεν τα καταφέρνουν σ' αυτό, δεν πετυχαίνουν στο έργο τους· σ' αυτό, άλλωστε, και διαφέρει τελικά το ένα πολίτευμα από το άλλο, το καλό από το λιγότερο καλό. Επίσης: Η γένεση κάθε αρετής και η φθορά της έχουν την ίδια αρχή και γίνονται με τα ίδια μέσα — έτσι ακριβώς γίνεται και στις τέχνες: παίζοντας κιθάρα γίνονται και οι καλοί και οι κακοί κιθαριστές·το ίδιο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι: χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντάς τα όμως με κακό τρόπο θα γίνουν κακοί· αν δεν ήταν έτσι, δεν θα υπήρχε ανάγκη δασκάλου, και όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί εκ γενετής.

<u>Σχόλια</u>

Θέμα: Για την κατάκτηση της αρετής είναι απαραίτητη η κατάλληλη εκπαίδευση

Δομή: Ο ρόλος του νομοθέτη για την κατάκτηση της αρετής

Ο σωστός εθισμός των πολιτών

Α διαφορά αγαθής και φαύλης πολιτείας

Παραδείγματα από τις τέχνες

Ο ρόλος της σωστής εξάσκησης των κιθαριστών και των οικοδόμων

Η αναγκαιότητα του δασκάλου

- Οι νομοθέτες προσπαθούν με τον εθισμό να κάνουν τους πολίτες καλούς (να τους κάνουν να κατακτήσουν την αρετή).

- Η κατάκτηση κάθε αρετής πραγματώνεται ή δεν πραγματώνεται ανάλογα με τον αν υπάρξει καλός ή όχι εθισμός σ'αυτήν.
- Αποκτά κανείς ηθική αρετή, αν πρώτα εθιστεί καλά με ηθικές πράξεις και συνηθίσει σ'αυτήν. Αν όμως δεν εξασκηθεί καλά, δεν κατακτά την ηθική αρετή.
- Οι τεχνίτες γίνονται καλοί ή όχι, ανάλογα με το αν έχουν εξασκηθεί καλά ή όχι.
  Είναι απαραίτητος ο άνθρωπος που θα διδάξει, θ κατευθύνει, θα καθοδηγήσει τον τεχνίτη στην εξάσκησή του.→ εισάγει εδώ και την έννοια και τη συμβολή του δασκάλου, ενώ μέχρι τώρα μιλούσε για το ίδιο το άτομο.
- Στην ενότητα αυτή προσθέτει ο σταγειρίτης φιλόσοφος άλλα δύο επιχειρήματα για να αποδείξει ότι καμία από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως, αλλά ότι είναι αποτέλεσμα συνήθειας. Ο πρώτος συλλογισμός του σχετίζεται με αυτό που συμβαίνει στις πολιτείες και ο δεύτερος προκύπτει από την αναλογία με τις τέχνες.
- Το αποδεικτικό επιχείρημα του φιλοσόφου στην ενότητα αυτή είναι στην ουσία το εξής: α. Αν οι πολίτες γίνονται αγαθοί ασκούμενοι σε συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς με τη βοήθεια των νόμων του νομοθέτη τους, θα πει πως την αρετή οι πολίτες δεν την έχουν φύσει, αλλά ότι αυτή είναι αποτέλεσμα εθισμού, άσκησης δηλαδή. β. με την άσκηση πάλι στο ακριβώς αποκτά κανείς την ακριβώς αντίθετη του αγαθού ιδιότητα = γίνεται κακός(κακός κιθαριστής, κακός οικοδόμος)· είναι σα να λέμε ότι ούτε την ιδιότητα του κακού την έχει ο άνθρωπος εκ φύσεως, αλλά κι αυτή γίνεται με την επανάληψη συγκεκριμένων τρόπων.
- Το γεγονός ότι το πρώτο επιχείρημα του φιλόσοφου αναφέρεται στο τι συμβαίνει στις πολιτείες φανερώνει ότι στον Αριστοτέλη πολιτική και ηθική αρετή δεν διαχωρίζονται. Μέσα στην πολιτεία θα μάθει ο πολίτης την ηθική αρετή. Από τους νόμους δημιουργούνται και οι τρόποι του πολίτη. (Φαινομενική αντίθεση με τον Θουκυδίδη που λέει ότι οι Αθηναίοι είναι ανδρείοι από τους τρόπους τους.)
- *Γίνεται...φθείρεται...:* οι έννοιες αυτές αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο *Περί γενέσεως και φθορᾶς*).

Ενότητα 4η

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἳ μὲν δίκαιοι οἳ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἳ μὲν ἀνδρεῖοι οἳ δὲ δειλοί. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἳ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἳ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἳ μὲν ἐκ τοῦ οὑτωσὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἳ δὲ ἐκ τοῦ οὑτωσί. καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι·κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.	Το ίδιο συμβαίνει και με τις αρετές: κάνοντας αυτά που κάνουμε στην καθημερινή μας συνάφεια με τους άλλους ανθρώπους άλλοι γινόμαστε δίκαιοι και άλλοι άδικοι· επίσης: κάνοντας αυτά που κάνουμε στις επικίνδυνες και φοβερές περιστάσεις της ζωής και αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και σε σχέση με τις επιθυμίες και την οργή: άλλοι γίνονται σώφρονες και πράοι και άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται έτσι στις περιστάσεις αυτές και οι άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Με δυο λόγια: από την επανάληψη όμοιων ενεργειών οι έξεις γεννιούνται. Γι' αυτό και πρέπει να φροντίζουμε οι ενέργειές μας να έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αφού οι έξεις είναι τελικά αντίστοιχες προς τις διαφορές που οι ενέργειες αυτές παρουσιάζουν μεταξύ τους. Δεν έχει λοιπόν μικρή σημασία να αποκτά κανείς όσο γίνεται πιο νέος αυτές ή εκείνες τις συνήθειες· ίσα ίσα έχει πολύ μεγάλη σημασία, ή μάλλον σημαίνει το παν.

Σχόλια:

Θέμα :η σημασία της ηθικής πράξης για την απόκτηση της ηθικής αρετής.
Δομή : Μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας ανάλογα με τις πράξεις

Δίκαιοι – άδικοι (στις σχέσεις με τους άλλους)
Ανδρείοι – δειλοί (σε όσα προξενούν φόβο)
Σώφρονες – ακόλαστοι (στις επιθυμίες)
Πράοι – οργίλοι (σε ό,τι προξενούν οργή)
Συσχετισμός πράξεων – έξεων
Η παιδαγωγική σημασία του εθισμού

- Στην τέταρτη ενότητα, έχοντας πλέον αποδείξει ότι η ηθική αρετή είναι απότέλεσμα συνήθειας, προσθέτει ένα καινούργιο στοιχείο: σε όλες τις περιστάσεις της καθημερινής ζωής μας έχει μεγάλη σημασία η ηθική πράξη για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Η ποιότητα που θα προσδώσουμε στις πράξεις μας καθορίζει δηλαδή και την αντίστοιχη ποιότητα των έξεων, των μόνιμων στοιχείων του χαρακτήρα μας.
- Τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Το ότι κατακτούμε την αρετή βαθμιαία γίνεται φανερό και από τη χρήση του

χρόνου ενεστώτα: *γινόμεθα, γίγνονται, πράττοντες, ἐθίζόμενοι.* Ο ενεστώτας είναι χρόνος που δηλώνει μια πράξη που γίνεται στο παρόν κι άρα γίνεται κατ'εξακολούθηση.

- Τονίζεται η παιδαγωγική αξία του εθισμού : ο εθισμός και η απόκτηση των μόνιμων στοιχείων του χαρακτήρα μας από μικρή ηλικία έχει μεγάλη παιδαγωγική σημασία.
- Στην τελευταία πρόταση της ενότητας υπάρχει μια διαβάθμιση στη συλλογιστική σημασία: οὐ μικρὸν- πάμπολυ- τὸ πᾶν. Λέει δηλαδή ότι δεν έχει μικρή σημασία να αποκτήσει κανείς από νεαρή ηλικία αυτές ή εκείνες τις συνήθειες, αλλά έχει μεγάλη σημασία και μάλιστα ότι είναι το παν, τα πάντα. Διακρίνουμε μια υπερβολή στη διαβάθμιση του συλλογισμού, αφού σίγουρα έχει μεγάλη σημασία να εθίζεται κανείς από μικρή ηλικία στις αρετές, δεν είναι όμως και το παν, ο μοναδικός παράγοντας που παίζει ρόλο για το αν κάποιος θα αποκτήσει ή όχι τις αρετές.

Ενότητα 5η

Σημεῖον δὲ δεῖ ποιεῖσθαι τῶν ἕξεων τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων σώφρων, ὁ δ' ἀχθόμενος ἀκόλαστος, καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων ἢ μὴ λυπούμενός γε ἀνδρεῖος, ὁ δὲ λυπούμενος δειλός. περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τ ῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. διὸ δεῖ ἦχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν.

Σημάδι αποδεικτικό των έξεων πρέπει να θεωρούμε την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις μας. Αυτό θα πει: Όποιος μένει μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση, είναι άνθρωπος σώφρων· αυτός που το πράγμα αυτό τον δυσαρεστεί ακόλαστος είναι · επίσης: ο άνθρωπος που στέκεται να αντιμετωπίσει όλα τα επικίνδυνα πράγματα και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση ή, έστω, δεν τον δυσαρεστεί, είναι ανδρείος· δειλός είναι αυτός που το πράγμα αυτό τον δυσαρεστεί. Και όλα αυτά γιατί η ηθική αρετή σχετίζεται στην πραγματικότητα με την ευχαρίστηση και με τη δυσαρέσκεια: η ευχαρίστηση μας εξωθεί να κάνουμε ευτελή πράγματα, η δυσαρέσκεια μας κρατάει μακριά από τα όμορφα πράγματα. Γι' αυτό και είναι ανάγκη να έχει πάρει κανείς ήδη από μικρός —όπως το λέει ο Πλάτωνας— εκείνη την αγωγή που θα τον κάνει να ευχαριστιέται και να δυσαρεστείται με αυτά που πρέπει· αυτή είναι η σωστή παιδεία.

Σχόλια:

Θέμα : Ο συσχετισμός της ηθικής αρετής με τα ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις μας.

Δομή : Το συναίσθημα που συνοδεύει την πράξη, κριτήριο των έξεων
Συσχετισμός των συναισθημάτων με την ηθική αρετή
Παιδαγωγική προέκταση

- Εδώ προσθέτει ένα νεό στοιχείο: το συναίσθημα που ακολουθεί τις πράξεις φανερώνει αν ο άνθρωπος είναι πράγματι ενάρετος ή όχι.
- Η πραγμάτωση της ηθικής αρετής συνεπάγεται ευχαρίστηση για τον άνθρωπο.
- Η ηθική αρετή συνδέεται με ευχάριστα συναισθήματα, όταν έχουμε αρετές.
- Η ηθική αρετή συνδέεται με δυσάρεστα συναισθήματα, όταν δεν έχουμε αρετές και η πραγμάτωση της ηθικής αρετής μας προκαλεί το αντίθετο, δηλαδή οι ωραίες πράξεις μας κάνουν να νιώθουμε δυσάρεστα και τις αποφεύγουμε. Με τις τιποτένιες πράξεις εν αντιθέσει νιώθουμε ευχάριστα και γι' αυτό τις κάνουμε.
- Πρέπει να συνηθίζουμε τα παιδιά από μικρή ηλικία να κάνουν αυτά που πρέπει και να αισθάνονται ευχαρίστηση γι'αυτό. Αυτή είναι κατά τον Αριστοτέλη η ορθή παιδεία. Μάλιστα από τη φράση *«διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν»*, σε σύγκριση με την αναφορά στη λέξη *ἡδονή* στην άρχή της ενότητας γίνεται φανερό ότι πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ "καλών" και "κακών" ηδονών: οι πρώτες συντείνουν στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθού λόγου, εν΄ωοι δεύτερες έχουν αντίθετο αποτέλεσμα. Η παιδεία λοιπόν καθιστά τον άνθρωπο ικανό να διακρίνει μεταξύ "καλών" και "κακών" ηδονών και να επιλέγει τις πρώτες. Στην άποψη αυτή για την ορθή παιδεία συμφωνεί και ο Πλάτωνας στο έργο του *Νόμοι*.

Ενότητα 6η

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν,
ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ
ποία τις. ῥητέον οὖν
ὅτι πᾶσα ἀρετή, οὗ ἂν
ᾖ ἀρετή, αὐτό τε εὖ
ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον
αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν, οἷον ἡ
τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τόν τε
ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ καὶ
τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ
ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν.
ὁμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον
τε σπουδαῖον ποιεῖ καὶ ἀγαθὸν
δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν
ἐπιβάτην καὶ μεῖναι τοὺς
πολεμίους. εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ
πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἡ τοῦ
ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἡ ἕξις
ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται
καὶ ἀφ' ἧς εὖ
τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. πῶς
δὲ τοῦτ' ἔσται, ἔτι δὲ καὶ ὧδ'
ἔσται φανερόν, ἐὰν
θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστιν
ἡ φύσις αὐτῆς.

Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι,
ότι η αρετή είναι *έξη*· πρέπει να πούμε και τι
λογής έξη είναι. Ας κάνουμε λοιπόν την
παρατήρηση πως κάθε αρετή κάνει το πράγμα
του οποίου είναι αρετή α) να βρίσκεται στην
τελειότερη κατάστασή του, και β) να εκτελεί
καλά το έργο του· π.χ.
η αρετή του ματιού: και
το ίδιο το μάτι το κάνει τέλειο, αλλά επίσης και
το έργο του, αφού η αρετή
του ματιού είναι που κάνει να βλέπουμε καλά.
Όμοια η αρετή του αλόγου:
α) κάνει το ίδιο το άλογο τέλειο, και
β) το κάνει ικανό να τρέξει, να κρατήσει τον
αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τον
εχθρό. Αν λοιπόν έτσι έχει το πράγμα σε κάθε
περίπτωση, τότε και του
ανθρώπου η αρετή θα είναι, λέω, η *έξη* από την
οποία ξεκινά και το ότι ο άνθρωπος γίνεται
καλός και το ότι θα μπορέσει να εκτελέσει καλά
το έργο που του ανήκει. Πώς
θα γίνει αυτό, μπορεί όμως και με τον
ακόλουθο τρόπο να γίνει φανερό, αν
εξετάσουμε δηλαδή να δούμε την ιδιαίτερη
φύση της.

Σχόλια:

Θέμα : η αρετή καθιστά τον άνθρωπο ικανό να εκτελέσει το προορισμένο γι'αυτόν έργο.

Δομή : Διάκριση της αρετής από τις άλλες έξεις
Παραδείγματα αρετής ματιού και αρετής αλόγου
Η αρετή του ανθρώπου
Εξαγγελία νέου θέματος (η φύσις της αρετής)

- Η αρετή ανήκει στις έξεις.
- Στην ενότητα αυτή πραγματεύεται το τι λογής, τι ακριβώς ποιότητας έξη είναι η αρετή.
- Αρετή δεν έχει μόνο ο άνθρωπος αλλά έχουν και τα ζώα και τα πράγματα. Αυτό εξηγείται,ανα λάβουμε υπόψιν τη βασική αντίληψη του Αριστοτέλη ότι η φύση δεν κάνει τίποτε μάταια· η φύση ανέθεσε, πιστεύει ο φιλόσοφος, σε καθετί σ' αυτόν τον κόσμο ένα ἔργον, ένα συγκεκριμένο προορισμό. Υπάρχει λοιπόν το ἔργον του οφθαλμού, του ίππου, του ανθρώπου, του χεριού, του ποδιού.
- Η αρετή(«πᾶσα ἀρετή, οὗ ἂν ᾖ ἀρετή») α) κάνει αυτόν/ό που την έχει να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του(«αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ») και β) τον/το βοηθάει να εκτελεί με σωστό τρόπο τον προορισμό του.(« καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν»)
- Ειδικά για τον άνθρωπο αρετή είναι η έξη που τον κάνει αγαθόν (=τέλειο) και τον βοηθάει να εκτελεί με σωστό τρόπο τον προορισμό του.(« ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἡ ἕξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει»)

Ενότητα 7η

Εν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς·.. λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἕν, οὐδὲ ταὐτὸν πᾶσιν. οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἓξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσῳ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτης ἓξ μνᾶς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ

Διαιρώντας κάτι που έχει για γνωρίσματα του τη συνέχεια και τη διαιρετότητα μπορούμε να έχουμε ή δύο άνισα μεταξύ τους μέρη (ένα μικρότερο και ένα μεγαλύτερο) ή δύο ίσα μέρη, και αυτό είτε σε σχέση προς το ίδιο το πράγμα είτε σε σχέση προς εμάς… Όταν λέω «μέσον σε σχέση προς το πράγμα», εννοώ «αυτό που απέχει εξίσου από καθένα από τα δύο άκρα»· αυτό, φυσικά, είναι ένα, και το ίδιο για όλους· όταν, πάλι, λέω «μέσον σε σχέση προς εμάς», εννοώ «αυτό που δεν είναι ούτε πάρα πολύ ούτε πολύ λίγο», κάτι που, βέβαια, δεν είναι ούτε ένα ούτε το ίδιο για όλους. Παράδειγμα: Αν τα δέκα είναι πολλά και τα δύο λίγα, μέσον σε σχέση προς το πράγμα λέμε πως είναι το έξι, αφού αυτό υπερέχει και υπερέχεται κατά τον ίδιο αριθμό μονάδων. Αυτό βέβαια είναι το μέσον όπως το διδάσκει η αριθμητική. Το μέσον όμως το σε σχέση προς εμάς δεν θα το ορίσουμε έτσι· γιατί αν για ένα άτομο είναι πολύ το να φάει δέκα «μερίδες» και λίγο το να φάει δύο, δεν θα πει πως ο προπονητής θα ορίσει έξι «μερίδες», γιατί και αυτή η ποσότητα μπορεί να είναι

τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον·
Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ
ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολύ.
ὁμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης.
οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν
ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν
φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ
τοῦθ’ αἱρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ
τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς
ἡμᾶς.

πολλή γι' αυτόν που θα τη φάει ή λίγη:
λίγη για έναν Μίλωνα,
πολλή για τον αρχάριο στη γύμναση.
Το ίδιο ισχύει και στο τρέξιμο ή την πάλη.
Συμπέρασμα: Ο ειδήμονας αποφεύγει την
υπερβολή ή την έλλειψη
και ψάχνει να βρει το μέσον· αυτό είναι η
τελική του προτίμηση — φυσικά όχι το μέσον
το σε σχέση προς το πράγμα, αλλά το σε
σχέση προς εμάς.

<u>Σχόλια:</u>

Θέμα : ο προσδιορισμός της έννοιας της μεσότητας
Δομή : το πολύ και το λίγο

Το μέσον με αντικειμενικά και υποκειμενικά κριτήρια

Παραδείγματα για αντικειμενικό και υποκειμενικό μέσο (αριθμητικό μέσο, ποσότητα φαγητού)

Το υποκειμενικό μέσο ως επιδίωξη κάθε ειδικο

- Στην έβδομη ενότητα ασχολείται με αυτό που προανήγγειλε στο τέλος της προηγούμενης ενότητας, με τη φύση της αρετής. Θα μας πει πως η αρετή είναι μεσότητα και θα καθορίσει τα δύο κριτήρια με τα οποία μπορούμε να λάβουμε το μέσον.
- Σε καθετί συνεχές και διαιρετό υπάρχει το μέσον.
- Με κριτήρια αντικειμενικά(*κατά τὸ πρᾶγμα)* το μέσον είναι ένα και το ίδιο για όλους.

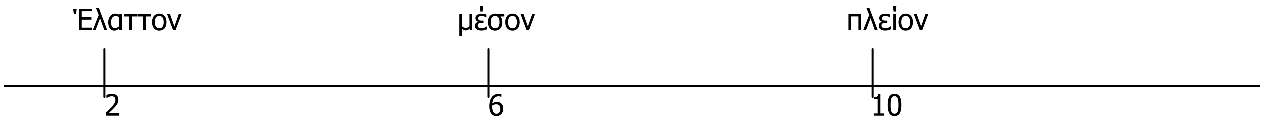

- Με κριτήρια υποκειμενικά (πρὸς ἡμᾶς) το μέσον είναι διαφορετικό, ανάλογα με την περίπτωση.
- Η κάθε αρετή είναι για τον Αριστοτέλη μεσότης, δηλαδή το μέσον ανάμεσα στα δύο άκρα, την υπερβολή και την έλλειψη, που έχουν και τα δύο αρνητικό χαρακτήρα. Έτσι, ο ανδρείος βρίσκεται στο μέσον, ενώ στο ένα άκρο-της υπερβολής- βρίσκεται ο θρασύς και στο άλλο άκρο-της έλλειψης- βρίσκεται ο δειλός(βλ.πίνακα παρακάτω)
- Κάθε ειδικός (ἐπιστήμων)(βλ.σελ.169-σχόλιο ἐπιστήμων) επιδιώκει το μέσον, αποφεύγοντας την υπερβολή και την έλλειψη.
- Το μέσον πρὸς ἡμᾶς εξαρτάται από σωματικές και ψυχικές ανάγκες, την περίσταση, τις δυνατότητες του, το χρόνο κτλ.
- Όπως στον αθλητισμό ειδικός είναι ο προπονητής που θα καθορίσει τις μερίδες φαγητού των αθλητών, έτσι κι ο καθένας είναι ειδικός(ἐπιστήμων) για τον εαυτό του και πρέπει να έχει το γνῶθι σαυτόν, να γνωρίζει δηλαδή καλά τον εαυτό του, τα άκρα του, για να μπορέσει να καθορίσει και το μέσον(κι άρα να επιτύχει την αρετή, αφού η αρετή είναι μεσότητα).
- Αυτό παραπέμπει στον σχετικισμό των σοφιστών. Όμως η αρετή δεν είναι σχετικιστική, είναι σχετική, γιατί σχετίζεται με την πόλη και τη λογική.

Έλλειψις	μεσότητα	υπερβολή
Δειλία	ανδρεία	θρασύτης
Αναισθησία	σωφροσύνη	ακολασία
Αοργησία	πραότης	οργιλότης
Φιλαργυρία	οικονομία	σπατάλη
Έλλειψις	μέσον	υπερβολή
Το έλλατον	το ίσον	το πλείον
Ολίγον	του πράγματος μέσον	πολύ
Υπερέχεται	το ίσον απέχον αφ’εκατέρου των άκρων	υπερέχει
Ελλέιπει	μήτε πλεονάζει μήτε ελλείπει	πλεονάζει

- *αντικειμενικός – υποκειμενικός*: Ο Αριστοτέλης δεν είχε στη διάθεσή του τις τόσο σημαντικές για τον δικό μας λόγο λέξεις αντικειμενικός και υποκειμενικός, βρέθηκε όμως εδώ στην ανάγκη να εκφράσει αυτές τις δύο έννοιες. Μπροστά σε ανάλογο πρόβλημα βρέθηκε πολλές φορές ο φιλόσοφος στη διάρκεια των θεωρητικών του ενασχολήσεων, εφόσον ήταν ο πρώτος που ασχολήθηκε με κάποιους επιστημονικούς κλάδους ή πρώτος αυτός αντιμετώπισε με ένα καινούργιο, σε σχέση με άλλους στοχαστές, τρόπο κάποιους τομείς της ανθρώπινης σκέψης και γνώσης. Ο κάθε επιστήμονας, όταν κατά τη διάρκεια των ερευνών του βρίσκεται στην ανάγκη να εκφράσει με λόγο τις ιδέες του, ή βρίσκει καινούργιες λέξεις ή δίνει διαφορετικό στις ήδη υπάρχουσες. Εδώ λοιπόν για τον όρο αντικειμενικος χρησιμοποιεί τρεις όρους*: κατ΄ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τοῦ πράγματος, κατά τὸ πρᾶγμα*, ενώ για τον όρο υποκειμενικός χρησιμοποιεί έναν όρο: *πρὸς ἡμᾶς.* Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι, ενώ για τον όρο υποκειμενικός έχει κατασταλάξει, για τον όρο αντικειμενικός χρησιμοποιεί τρεις όρους, που δείχνει ότι δεν έχει κατασταλάξει για το πώς ακριβώς θα αποδώσει αυτή την έννοια.

Ενότητα 8η

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὔτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σῳζούσης, οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται)· ἡ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. λέγω δὲ τὴν ἠθικήν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.	Αν λοιπόν η κάθε τέχνη επιτελεί σωστά το έργο της με αυτόν τον τρόπο, έχοντας στραμμένο το βλέμμα της προς το μέσον και κατευθύνοντας προς αυτό όλα τα έργα της (εξού και ο λόγος που συνοδεύει όλα τα πετυχημένα έργα, πως τίποτε δεν έχουμε να τους αφαιρέσουμε ή να προσθέσουμε σ' αυτά, δεδομένου ότι η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν το σωστό, ενώ η μεσότητα το διασώζει — και οι καλοί τεχνίτες εργάζονται, όπως λέμε, με το βλέμμα τους στραμμένο προς αυτό) και αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, όπως και η φύση, τότε η αρετή έχει, λέω, ως στόχο της το μέσον. Φυσικά, μιλώ για την *ηθική* αρετή, γιατί αυτή είναι που αναφέρεται στα *πάθη* και στις πράξεις: σ' αυτά υπάρχει υπερβολή,έλλειψη και το μέσον.

<u>Σχόλια :</u>

Θέμα : Όπως η τέχνη, έτσι και η ηθική αρετή στοχεύει στο μέσον.
Δομή : ο ρόλος της μεσότητας (και της υπερβολής και της έλλειψης) στην
Τέχνη
Συσχετισμός αρετής – τέχνης – φύσης
Ηθική αρετή και μεσότητα

- Υποθετικός συλλογισμός Αριστοτέλη :

Π1 : Αν η τέχνη στοχεύει στο μέσον *(«Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα»*) και
Π2 : Αν η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη,*(«ἡ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν»)*
Συμπέρασμα : άρα και η αρετή στοχεύει στο μέσον.*(«τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική»)*

- Επιστημονικός συλλογισμός, ακολουθεί την μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας με τη διατύπωση υποθέσεων. Ο Αριστοτέλης δε μιλά ποτέ απόλυτα όσο βρίσκεται στην αναζήτηση. Γι'αυτό βλέπουμε να διατυπώνει το συμπέρασμα («τοῦ μέσου *ἂν εἴη* στοχαστική») χρησιμοποιώντας δυνητική ευκτική κι όχι οριστική (τοῦ μέσου *ἐστὶ* στοχαστική). Δεν είναι απόλυτος, προσεγγίζει το ζήτημα. (*ἂν εἴη* = θα ήταν, ενώ *ἐστὶ* = είναι)Στην επιστήμη ταιριάζει ο υποθετικός λόγος κι όχι ο κατηγορικός.
- Οι τεχνίτες με τη μεσότητα δημιουργούν τέλεια έργα.
- Η υπερβολή και η έλλειψη μειώνει την αξία των έργων, ενώ η μεσότητα την διατηρεί.

- Η επιδίωξη του μέσου παρατηρείται και στη φύση και στην ηθική αρετή και στην τέχνη.
- Αρέτή – φύση – τέχνη :
    1. Η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη, αφού η τέχνη μιμείται τη φύση στα έργα της.
    2. Η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, αφού μορφοποιεί τον άνθρωπο στην ουσία του .
    3. Η αρετή είναι ανώτερη από τη φύση, αφού είναι τελειότης φύσεως, κατορθωμένη φύση.

    Άρα λοιπόν προβάδισμα έχει η αρετή και από τις τρεις.

Ενότητα 9η

Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ ἀμφότερα οὐκ εὖ· τὸ δ’ ὅτε δεῖ καὶ ἐφ’ οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἕνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον. ἡ δ’ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται καὶ ἡ ἔλλειψις [ψέγεται], τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ’ ἄμφω τῆς ἀρετῆς. μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου.	Παραδείγματος χάριν μπορεί κανείς να φοβηθεί ή να δείξει θάρρος, να επιθυμήσει, να οργισθεί ή να σπλαχνισθεί, γενικά να νιώσει ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια, και σε μεγαλύτερο και σε μικρότερο βαθμό, και ούτε το ένα ούτε το άλλο από τα δύο αυτά είναι καλό· να τα αισθανθεί όμως όλα αυτά τη στιγμή που πρέπει, σε σχέση με τα πράγματα που πρέπει, σε σχέση με τους ανθρώπους που πρέπει, για τον λόγο που πρέπει και με τον τρόπο που πρέπει, αυτό είναι, κατά κάποιον τρόπο, το *μέσον* και το *άριστο* — αυτό το δεύτερο έχει, βέβαια, άμεση σχέση με την *αρετή.* Όμοια και στις πράξεις υπάρχει υπερβολή, έλλειψη και το μέσον — η αρετή αναφέρεται στα *πάθη* και στις πράξεις: σ' αυτά η υπερβολή αποτελεί λάθος και ψέγεται, το ίδιο και η έλλειψη, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το ορθό· φυσικά, τα δύο αυτά, ο έπαινος και η επιτυχία του ορθού, πάνε μαζί με την αρετή. Ένα είδος μεσότητας είναι λοιπόν η αρετή, έτσι που έχει για στόχο της το μέσον.

Σχόλια:

Θέμα : ενίσχυση της θέσης ότι η αρετή είναι μεσότητα (όπως και στην εν.8)
Σημαντικές διευκρινήσεις για το περιεχόμενο της έννοιας «μεσότης»

Δομή : η υπερβολή, η έλλειψη και το μέσον στα συναισθήματα
η υπερβολή, η έλλειψη και το μέσον στις πράξεις
συσχετισμός της αρετής με τη μεσότητα

- Ανάλυση του ηθικού όπως εμφανίζεται σε διάφορες συνθήκες. Δείχνει πολύ πιο έντονα από τον Πλάτωνα την επικαιρικότητα της συμπεριφοράς του ανθρώπου.
- Προσθέτει στην ενότητα αυτή τα «δει», τα πρέπει. Τα δει δεν είναι ασαφή, αλλά καθορισμένα από την πολιτεία, συγκεκριμενοποιούνται. Αντικειμενοποιείται η αρετή. Η πόλη είναι το πνεύμα της κοινότητας.

- Συλλογιστική πορεία Αριστοτέλη :
  Π1 : Το μέσον επαινείται και είναι το σωστό.(«*τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται»*)
  Π2 : Ο έπαινος και το σωστό πάνε και τα δύο με την αρετή.*(«ταῦτα δ᾽ ἄμφω τῆς ἀρετῆς»*)
  Συμπέρασμα : Η αρετή είναι μεσότητα.*(«μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή»)*

- Στα συναισθήματα και στις πράξεις υπάρχουν υπερβολή και έλλειψη, που αποτελούν σφάλμα, και μεσότητα, που είναι το σωστό.
- Η ηθική αρετή στοχεύει στο μέσον και είναι μια μορφή μεσότητας.
- Στην ενότητα αυτή προσθέτει ο Αριστοτέλης τα 5 δεῖ, τα 'πρέπει' δηλαδή που δεν είναι κάτι ασαφές, αλλά αντίθετα είναι καθορισμένα από την πολιτεία· έτσι αντικειμενοποιείται η αρετή. Τα 5 αυτά 'πρέπει' είναι :

ὅτε δεῖ	η χρονική στιγμή
ἐφ᾽ οἷς δεῖ	τα πράγματα
πρὸς οὓς δεῖ	οι άνθρωποι
οὗ ἕνεκα δεῖ	ο λόγος
ὡς δεῖ	ο τρόπος

Ενότητα 10η

ἔτι τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολλαχῶς ἔστιν (τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἴκαζον, τὸ δ᾽ ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου), τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς (διὸ καὶ τὸ μὲν ῥᾴδιον τὸ δὲ χαλεπόν, ῥᾴδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν)· καὶ διὰ ταῦτ᾽ οὖν τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ᾽ ἀρετῆς ἡ μεσότης·	(Κάτι ακόμη) Το λάθος γίνεται με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό και το άπειρο πάνε μαζί, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό πάει μαζί με το πεπερασμένο), το σωστό όμως γίνεται με έναν μόνο τρόπο (γι' αυτό και το πρώτο είναι εύκολο, ενώ το άλλο είναι δύσκολο: είναι εύκολο, πράγματι, να αποτύχεις στον στόχο σου και είναι δύσκολο να τον πετύχεις)· να γιατί είναι χαρακτηριστικά της κακίας η υπερβολή και η έλλειψη και της αρετής η μεσότητα :
ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.	«καλοί με έναν μόνο τρόπο, κακοί με χίλιους τόσους τρόπους».
Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς,	Η αρετή λοιπόν είναι μια *έξη,* που α) επιλέγεται ελεύθερα από το *άτομο,* β) βρίσκεται στο μέσον, στο μέσον όμως το «σε

ὡρισμένῃ λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν. μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι.	σχέση προς εμάς»· το μέσον αυτόκαθορίζεται από τη λογική — πιο συγκεκριμένα, από τη λογική, πιστεύω, που καθορίζει ο φρόνιμος άνθρωπος· είναι μεσότητα μεταξύ δύο κακιών, που η μία βρίσκεται από την πλευρά της υπερβολής και η άλλη από την πλευρά της έλλειψης· και ακόμη με το νόημα ότι ορισμένες κακίες αποτελούν έλλειψη και άλλες πάλι υπερβολή σε σχέση με αυτό που πρέπει, είτε στα *πάθη* είτε στις πράξεις, ενώ η αρετή το μέσον και βρίσκει και επιλέγει.

(Μτφρ. Δ. Λυπουρλής. 2002. Αριστοτέλης. Ηθικά Νικομάχεια. Βιβλίο Β'. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.)

<u>Σχόλια:</u>

Θέμα : Αντίθεση ανάμεσα στο λάθος και το σωστό (αμαρτάνειν – κατορθούν) και ο ορισμός της αρετής

Δομή : συσχετισμός της υπερβολής και της έλλειψης με το λάθος και την κακία

Συσχετισμός του μέσου με το ορθό και την αρετή

Ορισμός της αρετής

- Η αρετή είναι εξαίρεση, κάτι σπάνιο. Είναι μια ηθική επανάσταση. Προτιμούν οι άνθρωποι το ευρύ φάσμα (πολλαχώς) Χρειάζεται μόνιμη εγρήγορση , επαγρύπνηση.
- Η υπερβολή και η έλλειψη βρίσκονται σε άπειρα σημεία, έξω από το μέσον, γι'αυτό ο άνθρωπος μπορεί με πολλούς τρόπους και εύκολα να αποτύχει στο στόχο του, να κάνει λάθος.
- Το μέσον βρίσκεται σε ένα μόνο σημείο, γι'αυτό με ένα μόνο τρόπο και δύσκολα μπορεί ο άνθρωπος να πετύχει το στόχο του, να κάνει το σωστό.
- Η υπερβολή και η έλλειψη σχετίζονται με την κακία και με τους κακούς, ενώ το μέσον, σχετίζεται με την αρετή και τους καλούς.
- Η ηθική αρετή είναι μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα και επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο.
- Η ηθική αρετή βρίσκεται στο μέσον, το οποίο καθορίζεται από τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.
- **Ορισμός της αρετής : Η αρετή είναι: ἕξις, ἕξις προαιρετική, μεσότις πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν, μεσότης δύο κακιῶν, είναι δηλαδή : μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο· βρίσκεται στο μέσο το οποίο προσδιορίζεται με κριτήρια υποκειμενικά και καθορίζεται από τη λογική και συγκεκριμένα τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.Είναι το μέσον ανάμεσα σε δύο άκρα που είναι κακά και πετυχαίνει το μέσον και άρα το δέον.**

- Η λογική και μάλιστα του φρόνιμου ανθρώπου, αναφέρονται τώρα για πρώτη φορά. Αλλού στο ίδιο έργο διαβάζουμε: «ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετή ἐστίν.» Αρχικά λοιπόν είναι ο νόμος που συνηθίζει τους πολίτες να ενεργούν ενάρετα· έπειτα έρχεται η λογική, η φρόνηση, που βοηθά το νόμο και τελειοποίει το έργο του. Επειδή λοιπόν το μέσον είναι πρὸς ἡμᾶς δε σημαίνει ότι είναι κάτι υποκειμενικό· η ανθρώπινη λογική είναι ο κοινός κανόνας που εξασφαλίζει την αντκειμενικότητα και όχι το σχετικισμό. Μάλιστα η αντικειμενικότητα εξασφαλίζεται και δεν επιτρέπει κανένα όριο ασάφειας, αφού καθορίζεται ότι πρόκειται για τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.

Οι έννοιες που αντιτίθενται

Το αμαρτάνειν πολλαχώς το κατορθούν μοναχώς

το κακόν

το αγαθόν

Το άπειρον	το πεπερασμένον
Ράδιον	χαλεπόν
Το αποτυχείν	το επιτυχείν
Η κακία	η αρετή
Η υπερβολή και η έλλειψις	η μεσότης
Εσθλοί	κακοί
Απλώς	παντοδαπώς

- Στο πλαίσιο της αναζήτησης από τους προσωκρατικούς φιλοσόφους της πρωταρχικής ουσίας του κόσμου (για την εξήγηση της γένεσης και της σύστασης του κόσμου,π.χ. Θαλής- νερό κτλ) **οι Πυθαγόρειοι** διατύπωσαν τη θεωρία των εναντίων. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία οι αρχές των όντων είναι δέκα αντιθετικά **ζεύγη αντίθετων δυνάμεων**, τα ακόλουθα :

Πέρας	άπειρον
Περιττόν	άρτιον
Εν	πλήθος
Δεξιόν	αριστερόν
Άρρεν	θήλυ
Ηρεμούν	κινούμενον
Ευθύ	καμπύλον
Φως	σκότος
Αγαθόν	κακόν
Τετράγωνον	ετερόμηκες

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ –ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ

Ενοτ. 1-2 – ημερήσια 2009

Β1. Με βάση το ακόλουθο τμήμα του κειμένου «**Οὔτ' ἄρα φύσει ... τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.**»,ποια είναι η άποψη του Αριστοτέλη για τη γένεση της ηθικής αρετής και σε τι διαφοροποιείται από την αριστοκρατική αντίληψη, όπως αυτή εκφράζεται και από τον Σοφοκλή στο εξής απόσπασμα από την *Αντιγόνη*, στίχοι 37-38 (η Αντιγόνη απευθύνεται στην αδελφή της Ισμήνη): «έτσι έχουν τα πράγματα για σένα τώρα, και γρήγορα θα αποδείξεις αν είσαι από τη φύση σου γενναία ή δειλή, παρόλο που κατάγεσαι από λαμπρή γενιά.»
Μονάδες 15

Β2. Ποιο είναι το περιεχόμενο των εννοιών «δύναμις» και «ἐνέργεια» στην αριστοτελική φιλοσοφία και πώς ο Αριστοτέλης τις χρησιμοποιεί στα δύο εμπειρικά παραδείγματα της δεύτερης παραγράφου του κειμένου για τις αισθήσεις και τις τέχνες, προκειμένου να ορίσει τις ηθικές αρετές;
Μονάδες 15

Β3. Πώς η παρουσία του Εύδοξου του Κνίδιου στην Ακαδημία επέδρασε στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη;
Μονάδες 10

Β4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:
φέρεσθαι, δέξασθαι, τελειουμένοις, κομιζόμεθα, ἰδεῖν.
Μονάδες 10

Ενοτ. 1-2 – εσπερινά επαναληπτικά 2005

Β.1. "***Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται***": Με βάση το παραπάνω χωρίο, ποια είναι η θέση του Αριστοτέλη απέναντι στην αριστοκρατική αντίληψη περί αρετής;

Μονάδες 15

Β.2. Με βάση το κείμενο που σας δόθηκε, να αναφέρετε και να σχολιάσετε τρία παραδείγματα από την καθημερινή εμπειρία, με τα οποία ο Αριστοτέλης τεκμηριώνει την άποψη ότι η ηθική αρετή κατακτάται με την άσκηση. ***Μονάδες 15***

Β.3. Ποια είναι η άποψη του Δημοκρίτου για την *εὐδαιμονία*;
Μονάδες 10

Β.4. ***φύσει, δέξασθαι, δυνάμεις, ἐλάβομεν, μαθόντας:*** Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ***σύνθετα ομόρριζα***, της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, για καθεμιά από τις παραπάνω λέξεις.
Μονάδες 10

Ενοτ. 1-2- ομογενείς 03

Β.1. "Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὔσης. . . διὰ τοῦ ἔθους" : Ποια είναι η βασική θέση του Αριστοτέλη για την ηθική αρετή και με ποια στοιχεία τεκμηριώνει τη θέση αυτή στο παραπάνω απόσπασμα; **Μονάδες 15**

Β.2. "τὰς δυνάμεις κομιζόμεθα, τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν": Ποιο είναι, κατά τον Αριστοτέλη, το περιεχόμενο των εννοιών "δύναμις" και "ἐνέργεια" και ποια είναι η σχέση τους με την ηθική αρετή;

Μονάδες 15

Β.3. Πώς οδηγήθηκε ο Αριστοτέλης στην τριμερή διαίρεση της ψυχής; **Μονάδες 10**

Β.4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **διανοητικῆς, ἐμπειρίας, τελειουμένοις, ποιοῦντες, δίκαια.**

Μονάδες 10

Ενοτ.2-3 – εσπερινά 2003

Β.1. ***"Τὰς δυνάμεις κομιζόμεθα...τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν"***:

Ποιο είναι το περιεχόμενο των εννοιών *δύναμις-ἐνέργεια,* κατά τον Αριστοτέλη, και ποια από τις δύο έννοιες θεωρεί ο φιλόσοφος πιο αξιόλογη; ***Μονάδες 15***

Β.2. ***"Μαρτυρεῖ δὲ... ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί":*** Να αναπτύξετε ποια είναι η επιδίωξη κάθε νομοθέτη και πώς αυτή υλοποιείται. ***Μονάδες 15***

Β.3. Τι γνωρίζετε για την τριμερή "διαίρεση" της ψυχής του ανθρώπου, κατά τον Αριστοτέλη, και ποια η σχέση του κάθε μέρους με τις αρετές;

Μονάδες 10

Β.4. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

κομιζόμεθα, χρησάμενοι, λαμβάνομεν, τεχνῶν, ἀνάλογον.

Μονάδες 10

Ενοτ.3-4 – εσπερινά 2009

Β.1. Ποιο κριτήριο διαφοροποιεί, σύμφωνα με το κείμενο που σας δίνεται, την «αγαθή» από τη «φαύλη πολιτεία»; ***Μονάδες 15***

Β.2. Να αναφέρετε τρία παραδείγματα που περιγράφουν ενέργειες του πρακτικού και ηθικού βίου των πολιτών, από το κείμενο που σας δίνεται, με τα οποία ο Αριστοτέλης τεκμηριώνει, τη θέση του **«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται».** ***Μονάδες 15***

Β.3. Τι πραγματεύεται ο Αριστοτέλης στο Α΄ βιβλίο του έργου του «Ηθικά Νικομάχεια»; Για ποιο λόγο τού έδωσε αυτόν τον τίτλο; ***Μονάδες 10***

Β.4. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ετυμολογικά συγγενείς λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

φθείρεται, τέχνη, οἰκοδόμοι, πράττοντες, ἀναστρέφεσθαι.

Μονάδες 10

Ενοτ. 3-4 – επαναληπτικές Ημερήσια 2007

Β1. Με βάση τα δεδομένα του κειμένου: **«Μαρτυρεῖ ... ἀγαθοὶ ἢ κακοί»**, ποιος είναι ο ρόλος του δασκάλου στην απόκτηση της ηθικής αρετής;

Μονάδες 15

Β2. Σύμφωνα με το απόσπασμα: **«Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν»**, να εκθέσετε τη σχέση μεταξύ «ενεργειών» και «έξεων» στην κατάκτηση της ηθικής αρετής. **Μονάδες 15**

Β3. Ποιες διδασκαλίες του Αριστοτέλη παρουσιάζονται στις διδαχθείσες ενότητες των *Πολιτικών;* **Μονάδες 10**

Β4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **μαρτυρεῖ, ἁμαρτάνουσιν, φθείρεται, ἀνα-στρέφεσθαι, ἀποδιδόναι**.
Μονάδες 10

Ενοτ.5-6 – επαναληπτικές ημερήσια 2006

Β1. «Περὶ ἡδονὰς ... ἐστίν»: Ποια θεωρείται, κατά τον Αριστοτέλη, «ορθή παιδεία», σύμφωνα με τα δεδομένα του αποσπάσματος;

Μονάδες 15

Β2. «Ῥητέον ... ἀποδώσει»: Με βάση το απόσπασμα να προσδιορίσετε τα κύρια στοιχεία της έννοιας «αρετή». **Μονάδες 15**

Β3. Ποιος είναι ο ορισμός της ευδαιμονίας κατά τον Αριστοτέλη και πώς μπορούν να την εξασφαλίσουν οι άνθρωποι; **Μονάδες 10**

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **ἀχθόμενος, ἀπεχόμεθα, χαίρειν, ἀποδίδωσιν, θεωρήσωμεν**.
Μονάδες 10

Ενοτ.7-8 – ομογενείς 2009

Β.1. Ο Αριστοτέλης για να προσδιορίσει την έννοια της *μεσότητας* στο κείμενο που σας δίνεται χρησιμοποιεί παραδείγματα. Να τα εντοπίσετε και να τα σχολιάσετε. **Μονάδες 15**

Β.2. Να σχολιάσετε ερμηνευτικά το απόσπασμα: **«Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν ... τὸ μέσον»**. **Μονάδες 15**

Β.3. Ποια ήταν η διδακτική δραστηριότητα του Αριστοτέλη στην αυλή του Φιλίππου της Μακεδονίας; **Μονάδες 10**

Β.4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **ἐλλείπει, λαμβάνουσι, προστάξει, φθειρούσης, ἐργάζονται**.
Μονάδες 10

Ενοτ. 7-8 –ημερήσια 2001

B1."Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ...οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς":
Με ποια κριτήρια είναι δυνατός, κατά το χωρίο αυτό, ο καθορισμός του "μέσου" και ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μεσότητας, ανάλογα με το κριτήριο καθορισμού της; ***Μονάδες 15***

B2.Τέχνη - ἀρετή - φύσις: Ποιο κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα διακρίνει ο Αριστοτέλης στις τρεις αυτές έννοιες, σε ποια από τις τρεις δίνει το προβάδισμα και γιατί, κατά τη γνώμη σας, της δίνει το προβάδισμα αυτό;
Μονάδες 15

B3.Ποια φιλοσοφική και συγγραφική δραστηριότητα ανέπτυξε ο Αριστοτέλης κατά την περίοδο στην οποία ανήκουν τα "Ηθικά Νικομάχεια";
Μονάδες 10

B4. Να σχηματίσετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό (απλό ή σύνθετο) της αρχαίας ελληνικής για καθέναν από τους παρακάτω ρηματικούς τύπους, χρησιμοποιώντας την παραγωγική κατάληξη που σας δίνεται:

λαβεῖν : **-μα**
ἄγουσα : **-ή**
εἰώθασιν : **-ος**
ἔχουσιν : **-σις**

φθειρούσης : -**ά**
Μονάδες 10

Ενοτ. 7-8 –ημερήσια 2008

Β1. Πώς προσδιορίζεται στο κείμενο που σας δόθηκε η έννοια της *μεσότητας* για τα πράγματα και για τον άνθρωπο; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας και με αναφορές σε συγκεκριμένα χωρία.

Μονάδες 15

Β2. Πώς συσχετίζονται από τον Αριστοτέλη οι έννοιες: *έπιστήμη* (*τέχνη*)-*άρετή-φύσις*;

Μονάδες 15

Β3. Σε ποια μέρη διέκρινε ο Αριστοτέλης την ψυχή; ***Μονάδες 10***

Β4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἀναλογία, ληπτέον, αἱρεῖται, ἄγουσα, προσθεῖναι.

Μονάδες 10

Ενοτ.8-9 – εσπερινά 2007

Β.1. ***«Λέγω δὲ τὴν ἠθικήν»*:**
Γιατί ο Αριστοτέλης εξειδικεύει τη σχέση αρετής και *μέσου* μόνο στην ηθική αρετή; ***Μονάδες 15***

Β.2. ***«καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον»*:**
Να συσχετίσετε την παραπάνω φράση με τη θεωρία της *μεσότητος* του Αριστοτέλη. ***Μονάδες 15***

Β.3. Τι αποτέλεσε την αφορμή για τη δεύτερη φυγή του Αριστοτέλη από την Αθήνα; ***Μονάδες 10***

Β.4. Για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις να γράψετε στο τετράδιό σας μία λέξη του κειμένου ετυμολογικά συγγενή :
αφαίρεση, κατάλοιπο, φθαρτός, ηδονή , ψεγάδι. ***Μονάδες 10***

ενοτ. 9-10 -ομογενείς 04

β1. Να σχολιάσετε την αριστοτελική αντίληψη περί αρετής που σχετίζεται με τα **«πάθη»** και τις **«πράξεις»**. **Μονάδες 15**

Β,2. Να διευκρινίσετε τις εκφράσεις του κειμένου **«ἕξις προαιρετική»** και **«ὡρισμένῃ λόγῳ»** που καθορίζουν την έννοια της αρετής κατά τον Αριστοτέλη. **Μονάδες 15**

Β.3. Πώς αντιλαμβάνεται ο Αριστοτέλης την έννοια της ευδαιμονίας;

Μονάδες 10

Β.4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἠσθῆναι, ἔλλειψις, εἴκαζον, ἀποτυχεῖν, αἱρεῖσθαι.

Μονάδες10

<u>Ενοτ. 9-10 – ημερήσια 2010</u>

Β1. Να εξηγήσετε πώς ο Αριστοτέλης αξιοποιώντας την άποψη των Πυθαγορείων και τον άγνωστης προέλευσης στίχο, που βρίσκονται στο κείμενο που σας δίνεται,
καταλήγει στο συμπέρασμα «**καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲνκακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἡ μεσότης·**».

Μονάδες 15

Β2. Να προσδιορίσετε και να σχολιάσετε νοηματικά τα χαρακτηριστικά της αρετής, όπως προκύπτουν από το απόσπασμα του κειμένου «**Ἔστιν ἄρα ... ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν**».

Μονάδες 15

Β3. Ποιες απόψεις εξέφρασε ο Αριστοτέλης για την πόλη της Αθήνας και τους Αθηναίους, σύμφωνα με την παράδοση, λίγο πριν εγκαταλείψει την Αθήνα;

Μονάδες 10

Β4. Να βρείτε στο κείμενο που σας δίνεται μία ομόρριζη λέξη για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

σχέση, ανόρθωση, καθαίρεση, απάθεια, υπόλοιπο, διαβλητός, εικαστικός, ουσία, πρακτική, ραστώνη.

Μονάδες 10

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ

Ενότητα 1η

1. Ο Αριστοτέλης συνεχίζοντας την εξέταση των προβλημάτων της ηθικής στο Β΄ βιβλίο των 'Ηθικῶν Νικομαχείων παίρνει ως δεδομένο το πόρισμα στο οποίο κατέληξε στο τέλος του Α΄ βιβλίου. Έχοντας υπόψη σας και την εισαγωγή του βιβλίου σας, να εντοπίσετε στο κείμενο τι απασχόλησε τη σκέψη του μέχρι τώρα και σε ποιο συμπέρασμα έχει καταλήξει.
2. Ποια είδη της αρετής διακρίνει ο Αριστοτέλης, σε ποιο μέρος της ψυχής ανήκει κάθε είδος και από ποιους παράγοντες εξαρτάται η ανάπτυξη καθενός; Βλ. και εισαγωγή σχολικού βιβλίου, σσ. 152-153.
3. Ποια σχέση έχουν με τις ηθικές αρετές ἡ φύσις και τὸ ἔθος; Να δώσετε το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων.
4. Ποια παραδείγματα χρησιμοποιεί στο απόσπασμα ο Αριστοτέλης και με ποιο στόχο;
5. Να γράψετε μια μικρή παράγραφο σε δοκιμιακό ύφος στην οποία να χρησιμοποιήσετε ως θεματική πρόταση τη βασική θέση του φιλοσόφου για την ηθική αρετή και να την στηρίξετε με τα επιχειρήματα που εκείνος χρησιμοποιεί διατυπωμένα με δικά σας λόγια. Να ενισχύσετε την επιχειρηματολογία με απλά, συγκεκριμένα παραδείγματα από την καθημερινή εμπειρία.
6. Ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζεται πρακτικός νους που καταφεύγει συχνά στην πραγματικότητα για να τεκμηριώσει τις απόψεις του, τις οποίες παρουσιάζει σε απλό και λιτό ύφος. Ποια στοιχεία του αποσπάσματος θα μπορούσαν να επιβεβαιώσουν αυτές τις κρίσεις;
7. Να επισημάνετε στο κείμενο τις λέξεις που εκφράζουν όρους της αριστοτελικής φιλοσοφίας και να δώσετε το εννοιολογικό τους περιεχόμενο.
8. Στην Ἀντιγόνη του Σοφοκλή η ομώνυμη ηρωίδα, στην προσπάθειά της να κεντρίσει τη φιλοτιμία της αδελφής της Ισμήνης και να πετύχει τη βοήθειά της στην ταφή του Πολυνείκη, κλείνει τον λόγο της ως εξής:

   οὕτως ἔχει σοι ταῦτα, καὶ δείξεις τάχα
   εἴτ΄εὐγενὴς πέφυκας, εἴτ΄ἐσθλῶν κακή.
   (στ. 37-38)

   Η ηθική που προβάλλει στο απόσπασμα η κόρη του Οιδίποδα συμφωνεί με όσα υποστηρίζει ο Αριστοτέλης στο κείμενό σας; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

1. Ο Ξενοφώντας στο έργο του Ἀγησίλαος, όπου εγκωμιάζει τον ομώνυμο βασιλιά της Σπάρτης, αρχίζει και τελειώνει το προοίμιο του δοκιμίου του με τη λέξη ἀρετή. Στη συνέχεια, στην προσπάθειά του να δείξει την αρετή του Αγησιλάου, γράφει: Οἶδα ὅτι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ ῥᾴδιον ἄξιον ἔπαινον γράψαι, ὅμως δ΄ ἐγχειρητέον. *(...)* Περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ τί ἄν τις μεῖζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὁπόστος ἀφ΄Ἡρακλέους ἐγένετο, καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις ἀλλ΄ ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; (1, 1-3).Να συγκρίνετε την άποψη που εκφράζει εδώ ο Ξενοφώντας με τη βασική θέση του Αριστοτέλη στο κείμενό σας.

Ενότητα 2η

1. α) Να επισημάνετε τη λέξη με την οποία εισάγεται η νέα ενότητα και να εξηγήσετε το ρόλο της στη δομή της επιχειρηματολογίας του φιλοσόφου.

β) Χρησιμοποιώντας την επαγωγική μέθοδο, να συνθέσετε μία παρά-γραφο στην οποία θα υποστηρίξετε τη βασική θέση του Αριστοτέλη (οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται) με το επιχείρημα που προβάλλεται εδώ, διατυπωμένο με δικά σας λόγια.

2. Ο λόγος του φιλοσόφου εδώ είναι δομημένος με τη βοήθεια των μεθόδων της αντίθεσης και της αναλογίας. Αφού επισημάνετε σε ποια σημεία χρησιμοποιείται η κάθε μέθοδος, να δείξετε ποια στοιχεία της επιχειρηματολογίας αντιτίθενται και ποια παρουσιάζονται αναλογικά. Επίσης να βρείτε ποιοι εκφραστικοί τρόποι (λεξιλόγιο, σύνταξη κλπ.) εξυπηρετούν καθεμιά από τις δύο μεθόδους ανάπτυξης.
3. α) Να βρείτε τα χρονικά επιρρήματα της ενότητας και να δείξετε τη λειτουργικότητά τους σε σχέση με την επιχειρηματολογία.

   β) Ποιος είναι ο ρόλος του επιρρήματος πολλάκις στην επιχειρηματολο-γία του Αριστοτέλη για τον τρόπο απόκτησης της ηθικής αρετής;
4. τὰς δυνάμεις κομιζόμεθα, τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν: α) Ποιο είναι το περιεχόμενο των εννοιών δύναμις - ἐνέργεια στην αριστοτελική φιλοσοφία; β) Ποια από τις δύο έννοιες θεωρεί ο φιλόσοφος πιο αξιόλογη; Μπορούμε να το συμπεράνουμε αυτό από το κείμενο;
5. Να γράψετε ένα παράδειγμα από την καθημερινή εμπειρία σας, όπου να φαίνεται η διάκριση και ο ρόλος των εννοιών δύναμις – ἐνέργεια σε συνδυασμό με τις χρονικές βαθμίδες του προτερόχρονου και του υστερόχρονου.
6. Ποια είναι η σχέση της πράξεως - ἐνεργείας με τις ιδιότητες που έχουμε φύσει και με την ηθική αρετή σύμφωνα με τον Αριστοτέλη;
7. Ο Περικλής στον Ἐπιτάφιο κλείνοντας την κύρια πρόθεση του λόγου του χρησιμοποιεί την έννοια ἀρετή, όχι με την ευρύτητα του αριστοτελικού όρου, αλλά με το ηθικό περιεχόμενο της ευεργετικής δύναμης που φανερώνεται στις σχέσεις των ανθρώπων. Συγκεκριμένα λέει τα εξής:

   Καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους. Βεβαιότερος δὲ ὁ δράσας τὴν χάριν ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῴζειν· ὁ δὲ ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων (Θουκ. II, 40, 4 - 5). Σε άλλο χωρίο του λόγου με τον όρο ἀρεταὶ δηλώνονται τα ανδραγαθήματα των νεκρών: ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὕμνησα, αἱ τῶνδε καὶ τῶν τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν ... (Θουκ. II, 42, 2).

   Νομίζετε ότι υπάρχουν κοινά σημεία ανάμεσα στους λόγους του Περικλή και στην άποψη του Αριστοτέλη όσον αφορά στη σχέση ηθικής πράξης και ηθικής αρετής; Να στηρίξετε τις απόψεις σας σε χωρία των δύο κειμένων.

8.οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ΄ ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι: Ο W. D. Ross, γνωστός αριστοτελιστής, επισημαίνει στο χωρίο αυτό ένα παράδοξο.Συμφωνείτε; Να διατυπώσετε τις σκέψεις σας σ' ένα σύντομο δοκίμιο και να τις συζητήσετε στην τάξη σας.

Ενότητα 3η

1. Από ποιο χώρο αντλεί το νέο του επιχείρημα ο Αριστοτέλης και ποια βασική θέση του, που είδαμε στις προηγούμενες ενότητες, θέλει να ενισχύσει με αυτό;
2. Ποια είναι η επιδίωξη κάθε νομοθέτη και πώς αυτή υλοποιείται;
3. Να επισημάνετε το κριτήριο που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, όταν διακρίνει την ἀγαθὴ πολιτεία από τη φαύλη. Σήμερα θα συμφωνούσατε με το κριτήριο αυτό ή θα το απορρίπτατε εντελώς;
4. ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται: α) Ποιο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος φιλοσοφικών εννοιών υπόκειται στο χωρίο αυτό; β) Να δείξετε τη σχέση που έχουν τα αντιθετικά μέλη του ζεύγους με τον εθισμό και την ηθική πράξη, όπως φαίνεται στην ενότητα.
5. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί και στην ενότητα αυτή επιχειρήματα (παραδείγματα) από την τέχνη, για να ενισχύσει τη βασική του θέση. Να τα αποδώσετε με δικά σας λόγια, επισημαίνοντας τη διαφορά τους από παρόμοια επιχειρήματα της προηγούμενης ενότητας.
6. εἰ γὰρ *μὴ* οὕτως εἶχε, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος: Η άποψη που εκφράζεται στο απόσπασμα συμφωνεί με όσα υποστήριξε ο Αριστοτέλης στην 1η ενότητα σχετικά με το ρόλο της διδασκαλίας στη γένεση και ανάπτυξη των αρετών (διανοητικών και ηθικών); Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
7. Να εξηγήσετε τη σχέση ηθικής και πολιτικής, όπως φαίνεται από το κείμενο της ενότητας και από όσα αναφέρει ο Αριστοτέλης στο επόμενο χωρίο των Ἠθικῶν Νικο*μ*αχείων για τον πολιτικό άνδρα: δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατ᾽ ἀλήθειαν πολιτικὸς περὶ ταύτην *(=* τὴν εὐδαι*μ*ονίαν*)* *μ*άλιστα πεπονῆσθαι βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν καὶ τῶν νό*μ*ων ὑπηκόους (1102a 10 -13). (=«φαίνεται δε ότι κι ο αληθινός πολιτικός ασχολείται μ' αυτήν παρά πολύ. Γιατί θέλει να γίνουν οι συμπολίτες του ενάρετοι και να πειθαρχούν στους νόμους». (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης).
8. Αφού διαβάσετε προσεκτικά το κείμενο και όσα αναφέρει ο Αριστοτέλης σε άλλο χωρίο σχετικά με τους νόμους: ὁ*μ*οίως δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ *μ*οχθηρίας τὰ *μ*ὲν κελεύων *(=* ὁ νό*μ*ος*)* τὰ δ᾽ ἀπαγορεύων*,* ὀρθῶς *μ*ὲν ὁ κεί*μ*ενος ὀρθῶς*,* χεῖρον δ᾽ ὁ ἀπεσχεδιασ*μ*ένος (=«Ομοίως ο νόμος κάνει το ίδιο και σχετικά με τις υπόλοιπες αρετές και τις κακίες, συνιστώντας αυτές κι απαγορεύοντας εκείνες, κάνει δε αυτό, εφόσον θεσπίζεται ύστερα από σκέψη με σωστό τρόπο, αντίθετα έχουμε κακό αποτέλεσμα όταν η νομοθεσία συντάσσεται επιπόλαια και πρόχειρα». (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης). (ΗΝ, 1129 b 30-31), να γράψετε αν συμφωνείτε με τον Αριστοτέλη όσον αφορά το βασικό κριτήριο επιτυχίας του νομοθετικού έργου (για την αρχαία και τη σύγχρονη πολιτική κοινωνία).
9. Ο Περικλής στον Ἐπιτάφιο αναφέρεται στην ἀρετή (= ανδρεία) του Αθηναίου πολίτη ως εξής: *μ*ὴ *μ*ετὰ νό*μ*ων τὸ πλέον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλο*μ*εν κινδυνεύειν (Θουκ. ΙΙ, 39, 4). Να συγκρίνετε την άποψη αυτή με τη θέση του Αριστοτέλη για το ρόλο του νόμου στην καλλιέργεια της ηθικής αρετής. Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η διαφορά του πολιτικού από το φιλόσοφο;

Ενότητα 4η

1. α) Πώς εισάγει ο Αριστοτέλης το νέο μέρος του συλλογισμού του και ποια σημεία της επιχειρηματολογίας του διασαφηνίζει;
   β) Ποια συλλογιστική μέθοδο ακολουθείκαι σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει;

2. Να επισημάνετε τα αντιθετικά ζεύγη που σχηματίζουν μέσα στο κείμενο οι ηθικές αρετές με τις αντώνυμές τους έννοιες (κακίες).
3. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί στην ενότητα πολλές φορές τα ρήματα ἐθίζομαι, πράττω και γίνομαι σε διάφορους τύπους. Να εξηγήσετε ποια σημασία έχει η επαναλαμβανόμενη χρήση των συγκεκριμένων ρημάτων και η χρονική τους βαθμίδα στη δόμηση της επιχειρηματολογίας του φιλοσόφου για την απόκτηση της ηθικής αρετής.
4. Καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται: Να εντοπίσετε τη νέα αριστοτελική έννοια που περιέχεται στο χωρίο και να δώσετε τον ορισμό της με τη βοήθεια του κειμένου της ενότητας.
5. Ποιο ρόλο παίζει η ηθική πράξη και η συμπεριφορά του ανθρώπου, γενικότερα σε όλες τις περιστάσεις της (καθημερινής) ζωής, στην απόκτηση της ηθικής αρετής; Να στηρίξετε την απάντησή σας σε χωρία του κειμένου.
6. Να αναλύσετε με λίγα λόγια τα χωρία της ενότητας στα οποία φαίνεται ότι η ηθική αρετή είναι κοινωνική αρετή.
7. Λαμβάνοντας υπόψη σας τη θέση του φιλοσόφου για τις ἕξεις, όπως εκφράζεται στην ενότητα, και αυτήν που υποστηρίζει συμπληρωματικά πιο κάτω : ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετή ἐστιν (ΗΝ 1144 b 30), να δείξετε ποιος είναι ο ρόλος των ἕξεων στην απόκτηση και καλλιέργεια των ηθικών αρετών. Ποιους περιορισμούς θέτει ο φιλόσοφος σχετικά με τις ἕξεις (στο κείμενό σας και στο χωρίο που σας δίνεται);
8. οὐ μικρὸν οὖν … μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν: Να εξηγήσετε αν συμφωνείτε με την άποψη του Αριστοτέλη και αν έχει, κατά τη γνώμη σας, κάποια σημασία για την αγωγή της νέας γενιάς σήμερα.
10. Ο Περικλής στον Ἐπιτάφιο αναδεικνύει το παιδαγωγικό σύστημα της Αθήνας ανώτερο από αυτό της Σπάρτης. Σύμφωνα με τον Αθηναίο πολιτικό οι νέοι της πόλης του κατακτούν την ανδρεία μέσα από μία αγωγή που δεν τους αλλοτριώνει από τη χαρά της ζωής, ενώ οι Σπαρτιάτες ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθὺς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται (Θουκ. II, 39, 1). Να κρίνετε την άποψη αυτή, λαμβάνοντας υπόψη σας τις θέσεις του Αριστοτέλη για το ίδιο θέμα. Στην κριτική σας θα σας βοηθήσουν επίσης οι γνώσεις σας από την αρχαία γραμματεία και ιστορία.

Ενότητα 5η

1. Με ποιο κριτήριο μπορεί να αποφανθεί κανείς, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, για την οριστική διαμόρφωση των ἕξεων;
2. Ποια παραδείγματα χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης για να εξηγήσει το κριτήριο της διαμόρφωσης ἕξεων; Συμφωνείτε;
3. Ποια είναι η σχέση μεταξύ ηθικής αρετής και λύπης ή ηδονής και πώς την εξηγεί ο Αριστοτέλης;
4. Ποια είδη ηδονής φαίνεται να διακρίνει ο Αριστοτέλης σύμφωνα με τα σχόλια του βιβλίου σας;
5. Ποια θεωρεί ο Αριστοτέλης «ορθή» παιδεία; Συμφωνείτε με τα κριτήριά του;
6. σώφρων, ἀκόλαστος, ἀνδρεῖος, δειλός: Να δώσετε τον ορισμό καθενός όρου με βάση το κείμενο.

7. Διὸ δεῖ … οἷς δεῖ: Ποιος νομίζετε ότι αποφασίζει με τι «πρέπει» να χαίρονται ή να λυπούνται οι νέοι, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη; Η άποψή του θα ήταν χρήσιμη στη σύγχρονη πραγματικότητα;
8. Πώς αντιλαμβάνεσθε την άποψη ότι η πραγμάτωση της ηθικής αρετής συνεπάγεται ευχαρίστηση για τον άνθρωπο; Μήπως κάποτε συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή εκείνο που «πρέπει» να κάνουμε - το ηθικώς πράττειν - να μας είναι πιο δυσάρεστο; Ο Αριστοτέλης γράφει σχετικά (ΗΝ, 1117b 17-18) ότι: οὐ δὴ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ΄ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται (= δεν είναι λοιπόν δυνατόν να βρει κανείς σε όλες ανεξαιρέτως τις αρετές μια ενέργεια που συνεπάγεται ηδονή, παρά μόνο εφόσον αυτή επιτυγχάνει το σκοπό της). Ποια είναι η δική σας άποψη;
9. Να εντοπίσετε και να αναλύσετε το σημείο του κειμένου στο οποίο φαίνεται ότι η ηθική αρετή συνδέεται με την οργανωμένη πολιτική- κοινωνική ζωή.
10. Ποια είναι η αξία του συναισθήματος στον Αριστοτέλη όπως φαίνεται από την ενότητα;

<u>Ενότητα 6η</u>

1. Σε ποιο συμπέρασμα έχει καταλήξει ο Αριστοτέλης, όπως φαίνεται στην αρχή της ενότητας, και ποιο νέο ερώτημα θέτει σχετικά με τη φύση της αρετής;
2. Η αριστοτελική ἕξις είναι έννοια ουδέτερης ποιότητας : μπορεί να έχει θετικό περιεχόμενο ή να είναι ανάξια λόγου. α) Από τι εξαρτάται η ποιότητα των ἕξεων; β) Ποιο είδος ἕξεων νομίζετε ότι καλλιεργεί την αρετή και σε τι οδηγούν οι ἕξεις αντίθετης ποιότητας;
3. Ποιες είναι οι συνέπειες της αρετής στο υποκείμενό της και το έργο του; Να διασαφηνίσετε την απάντησή σας δίνοντας δικά σας παραδείγματα με ζώα ή πράγματα.
4. Να δικαιολογήσετε τη λειτουργικότητα της επανάληψης του επιρρήματος εὖ και του αντίστοιχου επιθέτου του στην ενότητα.
5. εἰ δὴ … ἡ ἕξις: Ο δογματισμός και το αξιωματικό ύφος δεν έχουν καμία σχέση με τον επιστημονικό λόγο, γιατί αυτός επιδέχεται διάψευση. Με αφετηρία την αρχή αυτή να εξηγήσετε τη χρήση των εκφραστικών τρόπων του Αριστοτέλη στο σημείο αυτό· ειδικότερα τη σημασία που έχει το είδος της δευτερεύουσας πρότασης και η έγκλιση της ανεξάρτητης πρότασης. Με βάση τις παρατηρήσεις σας να χαρακτηρίσετε το ύφος του φιλοσόφου.
6. Ο Αριστοτέλης στη 2η ενότητα του βιβλίου σας υποστηρίζοντας τη βασική του θέση ότι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται έκανε διάκριση μεταξύ των χαρακτηριστικών που έχουμε φύσει και όσων αποκτούμε ἐξ ἔθους, λέγοντας ότι η επανάληψη - άσκηση δεν παίζει κανένα ρόλο σε ό,τι έχουμε φύσει, όπως η όραση: οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν …. Όταν λοιπόν αναφέρεται στην αρετή του οφθαλμού (ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ … ἔργον αὐτοῦ), νομίζετε ότι αντιφάσκει; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
7. Σε άλλο σημείο των Ηθικῶν Νικομαχείων ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το ἔργον κάθε «τεχνίτη» σε σχέση με το ἔργον του ανθρώπου που επιδιώκει την ευδαιμονία : ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ καὶ ἀγαλματοποιῷ καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἔστιν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ εὖ, οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἔστι τι ἔργον αὐτοῦ (1097 b 29-33). Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και ο Πλάτων στην Πολιτεία (352d – 353e) . (=«Γιατί όπως στον αυλητή και στον γλύπτη και σε κάθε τεχνίτη, και γενικά σε όλους γενικά που ασκούν ένα έργο και μια πράξη, φαίνεται αγαθό κι η επιτυχία έγκειται στο έργο του, το ίδιο μπορεί να σκέπτεται κανείς και για τον άνθρωπο, αν υπάρχει έργο που χαρακτηρίζει γενικά τον άνθρωπο». (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης). Συγκρίνοντας τα αποσπάσματα με το

κείμενό σας, να δώσετε το περιεχόμενο των εννοιών ἀρετή και ἔργον, όταν αποδίδονται σε «τεχνίτες», ζώα ή πράγματα. Τι συμπεραίνετε σχετικά με την επίδραση του δασκάλου (Πλάτωνα) στον μαθητή (Αριστοτέλη);

8. Ο Αριστοτέλης στη Ρητορική του χρησιμοποιεί ηθικές κατηγορίες για το γραπτό λόγο και μιλάει για «ενάρετο» και «πρέπον» ύφος, για ἀρετή λέξεως και ἔργον λόγου (1404 b 1 κ.ε.). Ποιο νομίζετε ότι είναι το περιεχόμενο αυτών των όρων; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας με χωρία του κειμένου σας.
9. Προσέξτε ότι στο κείμενο το ζώο ή το πράγμα που το διακρίνει η αρετή χαρακτηρίζεται από το φιλόσοφο σπουδαῖον. α) Πώς καταλαβαίνετε το περιεχόμενο του χαρακτηρισμού αυτού; β) Ποιο είναι το περιεχόμενο του χαρακτηρισμού (σπουδαῖος), όταν αναφέρεται στον άνθρωπο; Να στηρίξετε την απάντησή σας στο κείμενο της ενότητας και στο χωρίο των Ἠθικῶν Νικομαχείων 1098 a 6-20.
10. εὖ ἔχον: Με τη βοήθεια των πληροφοριών που παρέχει το κείμενο και λαμβάνοντας υπόψη σας το σημασιολογικό περιεχόμενο των λέξεων εὖ και ἔχον, να δείξετε ότι κάθε πρόσωπο, ζώο ή πράγμα στο οποίο αποδίδεται ο χαρακτηρισμός εὖ ἔχον είναι «ενάρετο».

Ενότητα 7η

1. Ο Αριστοτέλης στην προσπάθειά του να προσδιορίσει την έννοια της ηθικής αρετής θέτει επιμέρους ερωτήματα και δίνει απαντήσεις, προχωρώντας βαθμιαία μέχρι τον τελικό στόχο, τον ορισμό της έννοιας. Σε ποιο ερώτημα δίνει απάντηση ο φιλόσοφος με όσα αναφέρει σ' αυτήν την ενότητα;
2. Να επισημάνετε τα γνωρίσματα που θεωρεί ο Αριστοτέλης απαραίτητα για ένα πράγμα, ώστε να είναι δυνατόν να του αποδοθούν οι έννοιες τὸ πλεῖον, τὸ ἔλαττον και τὸ ἴσον.
3. Ο φιλόσοφος δομεί εδώ τη σκέψη του γύρω από τις έννοιες της «μεσότητας» και των δύο «ακροτήτων». Αφού εντοπίσετε τις λέξεις ή φράσεις (ονοματικά και ρηματικά σύνολα) που αναφέρονται σε κάθε έννοια χωριστά, να διατυπώσετε με δικά σας λόγια τους ορισμούς που δίνει ο Αριστοτέλης.
4. Ποια κριτήρια χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης για να προσδιορίσει τα είδη της «μεσότητας» και ποιο είδος έχει άμεση σχέση με την ηθική αρετή; Να στηρίξετε την απάντησή σας στο κείμενο.
5. Τα πρώτα σπέρματα της θεωρίας της «μεσότητας», η οποία εδώ εκτίθεται αναλυτικά, εντοπίζονται σε προηγούμενη ενότητα (4η), όταν ο Αριστοτέλης αναπτύσσει τη σημασία της ηθικής πράξης για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Αφού λάβετε υπόψη σας τον αναλυτικό προσδιορισμό της έννοιας, να γυρίσετε στην 4η ενότητα και να σχολιάσετε σ' ένα μικρό κείμενο τις μεσότητες και τις ακρότητες που αναφέρονται ή υπονοούνται εκεί. Στο τέλος να προσθέσετε και δικά σας παραδείγματα. Στο σχολιασμό σας να λάβετε υπόψη σας και όσα λέει ο φιλόσοφος σε άλλο σημείο: ὁ δὲ τῷ θαρρεῖν ὑπερβάλλων περὶ τὰ φοβερὰ θρασὺς ... ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων δειλός (ΗΝ 1115 b 33 - 40). (=«Εκείνος δε που σε περίπτωση φοβερών κινδύνων είναι θαρραλέος πάνω από το μέτρο είναι θρασύς ... Αυτός που κατέχεται από υπερβολικό φόβο είναι δειλός». (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης).
6. Ο Αριστοτέλης για να διασαφηνίσει τα είδη της «μεσότητας» παίρνει ένα παράδειγμα από το χώρο του αθλητισμού. Προσπαθήστε να κάνετε το ίδιο, χρησιμοποιώντας ένα ανάλογο παράδειγμα από τη μαθητική ζωή. Στο κείμενό σας να κρατήσετε αυτούσιους τους αριστοτελικούς όρους.

7. Γνωρίζουμε ήδη από τα προηγούμενα ότι η ηθική αρετή είναι ἕξις κατά το γένος. α) Ποια καινούργια στοιχεία – πληροφορίες μας προσφέρει το κείμενο για να συμπληρώσουμε τον ορισμό της έννοιας; β) Ποια από αυτά τα στοιχεία μπορούν κατά τη γνώμη σας να στηρίξουν την άποψη που ο Αριστοτέλης θα υποστηρίξει αργότερα, ότι δηλαδή η ηθική αρετή είναι *μ*ετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις (ΗΝ 1144 b 27); Να δικαιολογήσετε την άποψή σας με χωρία του κειμένου.
8. Λαμβάνοντας υπόψη σας τις σκέψεις που ο Αριστοτέλης εκφράζει εδώ, τι θα συμβουλεύατε ένα δάσκαλο (ή γονιό) που στόχο έχει να «εθίσει» τους μαθητές του (ή τα παιδιά του) στην ηθική αρετή;
9. Ο Αριστοτέλης, όπως είδαμε ήδη (ενότητες 1, 2, 3) υποστήριξε ότι οὐδε*μ*ία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡ*μ*ῖν ἐγγίνεται. Να δείξετε με επιχειρήματα ότι όσα λέγονται σ' αυτήν την ενότητα υποστηρίζουν την παραπάνω βασική σκέψη του φιλοσόφου.
10. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστή*μ*ων ... ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡ*μ*ᾶς υποστηρίζει ο Αριστοτέλης. Να δείξετε ότι απαραίτητη προϋπόθεση αυτού είναι η σωκρατική προτροπή γνῶθι σαυτόν και γι' αυτό η κατάκτηση της ηθικής αρετής γίνεται δύσκολο και επίπονο έργο.
11. Διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τόδε ἔχο*μ*εν ὥστε τολ*μ*ᾶν τε οἱ αὐτοὶ *μ*άλιστα καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσο*μ*εν ἐκλογίζεσθαι· ὃ τοῖς ἄλλοις ἀ*μ*αθία *μ*ὲν θράσος, λογισ*μ*ὸς δὲ ὄκνον φέρει. κράτιστοι δ΄ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τά τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γιγνώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα *μ*ὴ ἀποτρεπό*μ*ενοι ἐκ τῶν κινδύνων (Θουκ. ΙΙ, 40, 3), υποστηρίζει ο Περικλής παρουσιάζοντας τις αρετές του Αθηναίου πολίτη στον Ἐπιτάφιο. Να συσχετίσετε αυτό το χωρίο με την άποψη του Αριστοτέλη πᾶς ἐπιστή*μ*ων ... ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡ*μ*ᾶς. Στο συσχετισμό αυτό να λάβετε υπόψη σας επίσης την άποψη που συναντάμε στον πλατωνικό Λάχη: Ταύτην *(=* τὴν ἀνδρείαν*)* ἔγωγε, ὦ Λάχης, τὴν τῶν δεινῶν καὶ θαρραλέων ἐπιστή*μ*ην καὶ ἐν πολέ*μ*ῳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν
(= «Τούτη λέγω, Λάχη (= ότι είναι η ανδρεία): η επιστήμη των δεινών και θαρραλέων πραγμάτων και στον πόλεμο και σε όλα τα άλλα». (Μετάφραση: Β. Τατάκης). (Πλάτων, Λάχης, 194 e - 195 a).

Ενότητα 8η

1. Ο όρος επιστήμη στον Αριστοτέλη άλλοτε ισοδυναμεί με τον όρο τέχνη, ενώ άλλοτε χρησιμοποιείται με τη συνηθισμένη και σήμερα σημασία του (συστηματοποιημένη γνώση), οπότε και εντάσσεται από τον φιλόσοφο στις διανοητικές αρετές. Με ποιο περιεχόμενο χρησιμοποιείται ο όρος στην ενότητα; Ποιο είδος «μεσότητας» αντιστοιχεί σε κάθε σημασία του όρου;
2. Ο Αριστοτέλης σε προηγούμενη ενότητα (6η) αναφέρθηκε στην αρετή του οφθαλμού, του ίππου κτλ., σε σχέση με την ολοκλήρωση του έργου που η φύση έχει αναθέσει σε κάθε ζώο ή πράγμα. Με βάση αυτές τις απόψεις και με τη βοήθεια των πληροφοριών που περιέχονται στο κείμενό σας, να δείξετε πότε μία τέχνη είναι «ενάρετη».
3. Χρησιμοποιώντας όρους της αριστοτελικής φιλοσοφίας, να δώσετε τον ορισμό των άριστων έργων και να τον αιτιολογήσετε.
4. Να δώσετε με δικά σας λόγια τη σχέση της ηθικής αρετής με την τέχνη και τη φύση. Ποιο κριτήριο χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης ως βάση σ' αυτόν τον συσχετισμό; Να αιτιολογήσετε την υπεροχή της φύσης και της ηθικής αρετής απέναντι στην τέχνη.

5. Στην αριστοτελική (τυπική) Λογική έχουμε υποθετικούς συλλογισμούς των οποίων το συμπέρασμα εξάγεται από προκείμενες προτάσεις από τις οποίες η μία τουλάχιστον είναι υποθετική. α) Να επισημάνετε έναν τέτοιο συλλογισμό στο κείμενό σας και να τον καταγράψετε προτάσσοντας τις προκείμενες προτάσεις και καταλήγοντας στο συμπέρασμα. β) Νομίζετε ότι ένα τέτοιο είδος συλλογισμού ταιριάζει στο επιστημονικό ύφος;
6. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ψυχή του ανθρώπου ἀληθεύει, ανακαλύπτει την αλήθεια, με τη βοήθεια των διανοητικών αρετών, όπως ἡ φρόνησις, ἡ σοφία και ὁ νοῦς (ΗΝ, 1139 b 15-20). Νομίζετε ότι όσα αναφέρονται στην ενότητα για τη «μεσότητα» μπορούν να ισχύουν για τις διανοητικές αρετές; Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.
7. πάθη: Σε άλλο χωρίο ο φιλόσοφος διευκρινίζει: Λέγω δὲ πάθη *μὲν* ἐπιθυ*μί*αν ὀργὴν φόβον θάρσος φθόνον χαρὰν φιλίαν *μῖ*σος πόθον ζῆλον ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ ἢ λύπη (ΗΝ, 1105 b 23-26). Λαμβάνοντας υπόψη σας αυτή τη διευκρίνιση και όσα εκτίθενται στις ενότητες 5η και 8η, να δώσετε τα κοινά σημεία των ηθικών αρετών με τα πάθη και τις πράξεις.
8. Η «μεσότητα» αποτελεί κεντρική έννοια της αριστοτελικής φιλοσοφίας. Να αντιπαραβάλετε τις θέσεις που διατυπώνει ο Σταγειρίτης στην ενότητα με όσα εκθέτει για το ίδιο θέμα στα Πολιτικά και να δείξετε πώς καταλήγει ότι η «μεσότητα» είναι αναγκαία για την πολιτεία.
9. Καθώς η Αντιγόνη οδηγείται στην υπόγεια φυλακή της, στο τέταρτο επεισόδιο της ομώνυμης τραγωδίας του Σοφοκλή, απευθύνει τελευταίο χαιρετισμό στους συμπολίτες της (στ. 801-882), ψάλλοντας μαζί με τον Χορό ένα θρηνητικό τραγούδι (κομμός). Μέσα σ'αυτή την ατμόσφαιρα ο Κορυφαίος σε μια αποστροφή του προς την ηρωίδα λέει :
   ΧΟ. προβᾶσ᾽ἐπ᾽ἔσχατον θράσους
   ὑψηλὸν ἐς Δίκας βάθρον
   πολὺ προσέπεσας, ὦ τέκνον (στ. 853-855).
   («Σκαρφάλωσες στην κορυφή του θράσους
   και στον απρόσιτο της Δίκης θρόνο,
   παιδί μου, παραπάτησες». Μετάφραση: Κ. Χ. Μύρης).
10. Να εντοπίσετε τα κοινά στοιχεία μεταξύ των απόψεων του Αριστοτέλη για τη «μεσότητα», την «έλλειψη» και την «υπερβολή», και της μομφής που επιρρίπτει ο Κορυφαίος στην κόρη του Οιδίποδα. Νομίζετε ότι ο Αριστοτέλης θα συμφωνούσε με την άποψη του Κορυφαίου του Χορού;
11. Η έννοια της «μεσότητας», κεντρική στην αριστοτελική φιλοσοφία, δεν είναι παρά επαναδιατύπωση μιας παλαιάς και μακράς παράδοσης περί *μέ*τρου στην αρχαία ελληνική σκέψη. Ο ίδιος ο Αριστοτέλης αναφέρει στα Πολιτικά του (1295 b 35-37) το στίχο του γνωμικού ποιητή Φωκυλίδη πολλὰ *μέ*σοισιν ἄριστα. Στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας που έχετε διδαχθεί (π.χ. Ηρόδοτο, Ξενοφώντα, Θουκυδίδη, τραγικούς), έχετε συναντήσει συμπεριφορές, στάσεις, έργα στα οποία μπορούν να αποδοθούν οι έννοιες «μέσον» και «υπερβολή» ή «έλλειψη»;

<u>Ενότητα 9η</u>

1. Στην ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης διευκρινίζει τις σκέψεις που διατύπωσε πιο πάνω, κυρίως στην τελευταία περίοδο της προηγούμενης ενότητας: λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ... καὶ τὸ *μέ*σον. α) Ποιον τρόπο ανάλυσης χρησιμοποιεί ο φιλόσοφος για να δώσει τις διευκρινίσεις

που θεωρεί αναγκαίες; (Προσέξτε τη λέξη με την οποία εισάγεται η ενότητα). β) Να αποδώσετε με δικά σας λόγια τις διευκρινίσεις αυτές.
2. Σε ποια πάθη αναφέρεται στην ενότητα ο Αριστοτέλης και ποιες γενικότερες συναισθηματικές καταστάσεις τα συνοδεύουν;
3. Όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα (7η), η μεσότητα που έχει σχέση με την ηθική αρετή ορίζεται με κριτήριο το υποκείμενό της (πρὸς ἡμᾶς). Ποια κριτήρια προσθέτει εδώ ο φιλόσοφος, ώστε να οριστεί πληρέστερα η έννοια της «μεσότητας»;
4. Στην προηγούμενη ενότητα παρατηρήσαμε ότι ο φιλόσοφος διατύπωσε τη σκέψη του υποθετικά (εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη) και δυνητικά (ἡ δ᾽ἀρετὴ ...τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική). Στο τέλος της νέας ενότητας (9η) ο τρόπος παρουσίασης της ίδιας σκέψης αλλάζει: Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. Πώς εξηγείται η διαφορά στη διατύπωση και τι συμπεράσματα συνάγει κανείς από αυτό για το επιστημονικό ήθος του Αριστοτέλη.
5. Ο Α. Lesky (σ. 782) γράφει για τα Ἠθικά Νικομάχεια ότι «είναι μια ανάλυση του ηθικού, όπως αυτό εμφανίζεται κάτω από τις διάφορες συνθήκες της πραγματικότητας», και προσθέτει «ο Αριστοτέλης, σε πολύ ανώτερο βαθμό από τον Πλάτωνα, λαμβάνει υπόψη του την επικαιρικότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς». Να δείξετε την αλήθεια αυτών των απόψεων με τη βοήθεια χωρίων της ενότητας.
6. Να δείξετε με τη βοήθεια χωρίων του κειμένου ότι η πράξη του ψεύδεσθαι μπορεί να είναι αρετή και το πάθος του ἐλεῆσαι είναι δυνατόν να είναι κακία.

Ενότητα 10η

1. Να γράψετε σε δύο στήλες τα αντιθετικά ζεύγη των εννοιών που χαρακτηρίζουν το αγαθό/την ορθή πράξη και το κακό/την εσφαλμένη πράξη και να τα εξηγήσετε με δικά σας λόγια, χρησιμοποιώντας και παραδείγματα για καθεμία έννοια.
2. Να γράψετε τη συλλογιστική πορεία μέσα από την οποία ο Αριστοτέλης καταλήγει ότι η αρετή είναι μεσότης.
3. Ποιο είναι το νόημα του στίχου που παρεμβάλλει ο Αριστοτέλης και ποια σημασία έχει για την επιχειρηματολογία του;
4. Ποια σημασία έχει η προαίρεσις και ειδικά το γεγονός ότι η αρετή χαρακτηρίζεται ως ἕξις προαιρετική; Για να κατανοήσετε τη σημασία της σκεφθείτε αν θα μπορούσε να χαρακτηρίζεται από αντίθετες προς την προαίρεσιν έννοιες -γνωρίσματα.
5. Ποιο είναι το προσεχές γένος της αρετής και ποια η ειδοποιός της διαφορά όπως περιλαμβάνονται στον ορισμό της;
6. Να εξηγήσετε τι σημαίνει υποκειμενικός και αντικειμενικός χαρακτήρας της αρετής.
7. καὶ εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι: Εξηγήστε με δικά σας λόγια τη φράση, αφού τη συνδέσετε με ανάλογες διατυπώσεις στην ενότητα 7.
8. φρόνιμος, τοῦ δέοντος : Το περιεχόμενο των εννοιών αυτών δεν είναι πάντοτε, οριστικά και εφάπαξ καθορισμένο. Να εξηγήσετε, σύμφωνα και με όσα συζητήσατε στην προηγούμενη ενότητα, ποιος ορίζει το περιεχόμενό τους και ποια είναι τα όρια του υποκειμενικού και του αντικειμενικού σ' αυτές τις έννοιες;
9. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι Πυθαγόρειοι θεωρούσαν το κακό αδιαμόρφωτο και το καλό διαμορφωμένο;

10. Συμφωνείτε με τον Αριστοτέλη ότι το να κάνουμε λάθος μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, ενώ το να κάνουμε το σωστό με ένα τρόπο;
11. Τι εννοούμε όταν λέμε «υπερβολή» και «έλλειψη» στα πάθη και τις πράξεις και τι «μεσότητα»; Να αναφέρετε παραδείγματα.
12. Στην 6η ενότητα ο Αριστοτέλης αφού είχε προσδιορίσει το προσεχές γένος της αρετής προχώρησε στην ειδοποιό διαφορά της. Ποιες έννοιες διευκρίνισε από την 7η έως και την 9η ενότητα και ποια γνωρίσματα πρόσθεσε στην έννοια της αρετής; Να τα αποδώσετε με σύντομες προτάσεις και να τα συνδέσετε με τον ορισμό της αρετής στη 10η ενότητα.